

NYT FRA ROCKWOOL® FONDENS FORSKNINGSENHED

Oktober 2004

- **Integration eller marginalisering? – Ikke-vestlige indvandrere i Danmark og Tyskland:** Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann
- **Indvandringspolitikken og indvandringen i Danmark og Tyskland:** Thomas Bauer, Claus Larsen og Poul Chr. Matthiessen
- **Indvandrernes medbragte uddannelse og uddannelse taget i Danmark og Tyskland:** Amelie Constant og Claus Larsen
- **Indvandrere på det tyske og danske arbejdsmarked:** Amelie Constant og Marie Louise Schultz-Nielsen
- **Selvstændige indvandrere:** Amelie Constant og Marie Louise Schultz-Nielsen
- **Sociale overførsler til indvandrere i Danmark og Tyskland:** Niels-Kenneth Nielsen
- **Indvandring og kriminalitet i Danmark og Tyskland:** Horst Entorf og Claus Larsen
- **Indvandringen og de offentlige finanser:** Christer Gerdes og Eskil Wadensjö
- **Flere indvandrere skal i arbejde:** Bertel Haarder
- **Integration set fra kommunal øjenhøjde:** Bo Asmus Kjeldgaard
- **Integration af indvandrere – en helt nødvendig fremtidsinvestering:** Mogens Lykketoft

Integration eller marginalisering? – Ikke-vestlige indvandrere i Danmark og Tyskland

Af forskningschef Torben Tranæs, Rockwool Fondens Forskningsenhed og professor samt institutleder Klaus F. Zimmermann, Institute for the Study of Labor, (IZA)

Integrationen af indvandrere fra ikke-vestlige lande på det danske arbejdsmarked var ikke lykkedes, da opsvinget klingede af i 2002. Andelen af indvandrere i beskæftigelse var lav i Danmark både sammenlignet med danskere og sammenlignet med indvandrere i andre EU-lande.

Rockwool Fondens Forskningsenhed har netop offentliggjort en stor sammenlignende analyse af integrationen af ikke-vestlige indvandrere i Danmark og Tyskland, hvor vi afdækker mulige årsager til, at Danmark klarede sig – og stadig klarer sig – så skidt: Er det lav arbejdsmarkedsdeltagelse eller høj ledighed, som ligger bag de lave beskæftigelsesfrekvenser for ikke-vestlige indvandrere i Danmark? Kommer de danske indvandrere andre steder fra end de tyske? Hvor gode er indvandrerne til dansk

hhv. tysk, og hvor meget betyder sproget for integrationen? Er de danske indvandrere dårligere uddannet, og har de mindre beskæftigelseserfaring, når de kommer til landet? Uddanner indvandrerne sig mindre efter ankomsten, og kan det overhovedet betale sig for dem at uddanne sig?

Disse og lignende spørgsmål besvares ikke af de mere summariske internationale sammenligninger, som ofte dækker et stort antal lande og bygger på de officielle statistikker. Det råder vores nye undersøgelse imidlertid bod på med en international sammenligning af en lang række forhold, som har med integration at gøre. Prisen for den vidtfavnende sammenligning har været, at vi så kun sammenligner situationen i to lande; Danmark og Tyskland som nævnt.

Projektet

Projektet baserer sig på to omfattende repræsentative spørgeskemaundersøgelser, foretaget parallelt i Danmark og Tyskland i hhv. 2001 og 2002. Den tyske del, Rockwool Foundation Migration Survey – Germany, eller blot RFMS-G, omfattede indvandrere fra Iran, Eks-Jugoslavien, Libanon, Polen og Tyrkiet. Den danske del, RFMS-D, omfatter de samme grupper og dertil yderligere en repræsentativ gruppe af indvandrere fra Pakistan, Somalia og Vietnam. Tilsammen udgør de to datasæt et unikt redskab for komparative analyser på indvandrer- og integrationsområdet. Det er første gang, at man har kunnet sammenligne et så stort antal aspekter af integration i to lande på basis af data indsamlet på samme måde i begge lande. Det er da også et omfattende kompleks af resultater, som vi nu barsler med – og de vil formodentlig

være relevante for både politikere, praktikere og andre, som interesserer sig for indvandring og integration.

Undersøgelsen publiceres som *Migration, Work, and the Welfare State*, redigeret af Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann, og værket er resultatet af et samarbejde mellem det tyske Institute for the Study of Labor (IZA) og Rockwool Fondens Forskningsenhed. Resultaterne udgives ligeledes på tysk i bogen *Zuwanderung und Arbeitsmarkt – Deutschland und Dänemark im Vergleich* af Klaus F. Zimmermann og Holger Hintze, som henvender sig bredt til den tyske offentlighed.

Resultater

I de efterfølgende artikler i dette nyhedsbrev vil forsker-teamet, som tæller en række danske og udenlandske eksperter, præsentere de vigtigste resultater fra deres respektive analyser. Her følger en kort sammenfatning af hovedresultaterne.

Tyskland er bedre til integration

Det overordnede billede er, at de ikke-vestlige indvandrere i begge lande er underbeskæftiget i forhold til den øvrige befolkning, og at situationen er blevet værre gennem de seneste 15 år, hvor beskæftigelsen for indvandrerne har fulgt en faldende trend i begge lande, mens trenden har været svagt stigende for både danskere og tyskere. Men problemet er betydeligt større i Danmark end i Tyskland: I Danmark er beskæftigelsesgraden for ikke-danske statsborgere 50% lavere end for danskere (40% lavere for alle ikke-vestlige indvandrere, inkl. dem som har fået dansk statsborgerskab), mens beskæftigelsesgraden for ikke-tyske statsborgere i Tyskland 'kun' er 25% lavere end tyskernes egen. Så selv om danskernes beskæftigelsesgrad er væsentlig højere end tyskernes, så har de ikke-vestlige indvandrere en lavere beskæftigelsesgrad i Danmark end i Tyskland.

Bogen opregner en række mulige forklaringer på, hvorfor Tyskland klarer integrationen på arbejdsmarkedet så meget bedre end Danmark. Sammenlignet med indvandrerne i Tyskland, så er de ikke-vestlige indvandrere i Danmark dårligere uddannet og har mindre erhvervs erfaring, når de kommer til landet. En anden ting, som springer i øjnene, er, at den økonomiske tilskyndelse til at arbejde er betydeligt større for ikke-vestlige indvandrere i Tyskland end i Danmark: Højst 18% af de ikke-vestlige indvandrergrupper på det tyske arbejdsmarked, som vi har undersøgt, har mindre end 100 Euro netto per måned ud af at arbejde; på det danske arbejdsmarked er det mindst 35% af de tilsvarende ikke-vestlige indvandrergrupper, som har mindre end 100 Euro netto per måned i økonomisk udbytte ved at arbejde sammenlignet med ledighed. (100 Euro er ca. lig med 750 kr.).

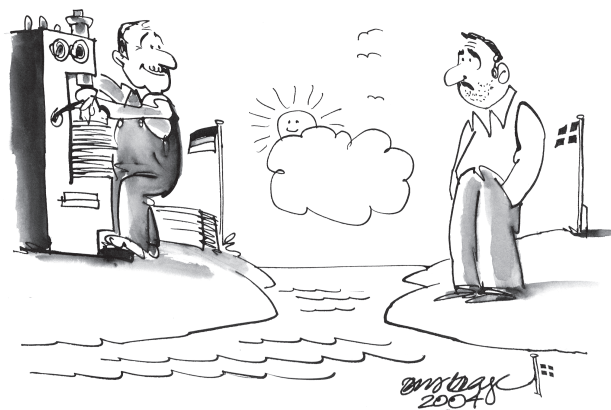
Som et tegn på de forskellige grader af succes, de to lande har haft med integrationen, kan også nævnes, at sandsynligheden for at modtage kontanthjælp i Tyskland falder med den tid, personerne har opholdt sig i landet, også selv om deres beskæftigelsessituation ikke forbed-

res. I Danmark betyder opholdets længde ikke noget i sig selv for sandsynligheden for at modtage kontanthjælp; hvis ikke personens beskæftigelsesgrad forbedres, så falder sandsynligheden for at modtage kontanthjælp ikke.

Dette harmonerer med, at lønnen stiger med erhvervs erfaringen for indvandrere i Tyskland, men ikke nævneværdigt for indvandrere i Danmark. Arbejdslivet begynder med en lavere løn for indvandrere i Tyskland end for indvandrere i Danmark; til gengæld kommer flere i arbejde i Tyskland, og deres løn stiger, efterhånden som erhvervs erfaringen udbygges, og ender på et niveau ikke meget under de danske indvandreres løn. Noget tyder på, at tilsvarende "lærings- og tilpasningsmuligheder" udnyttes mindre i Danmark. Her er det høj produktivitet og høj løn med det samme – eller ingen af delene.

Indvandring, de offentlige udgifter og danskernes ledighed

Der er sommetider spekulationer fremme i den offentlige debat om, at indvandring betyder højere ledighed for danskerne, og at indvandrerne får mere fra de offentlige kasser end danskere i samme situation. Vi har ikke kunnet finde belæg for nogle af synspunkterne: Der er ikke tegn på, at indvandrere fra ikke-vestlige lande påfører danske lønmodtagere øget ledighedsrisiko. Danskernes ledighed er ikke højere de steder, hvor der bor mange indvandrere, og det kan ikke afvises, at dansk og udenlandsk arbejdskraft komplementerer hinanden frem for at konkurrere med hinanden. Og, hvis vi sammenligner en dansker med en ikke-vestlig indvandrer, begge med samme køn, alder, familiesituation, uddannelse samt indkomst, så yder det offentlige det samme til indvandre-ren som til danskeren.

Efterkommerne: Succes og marginalisering

Beskæftigelsessituationen for andengenerationsindvandrere i både Danmark og Tyskland er langt bedre end for første generation. Den typiske andengenerationsindvandrer klarer sig godt beskæftigelsesmæssigt, men samtidig er der en række tegn på marginalisering af visse anden-

generationsindvandrere, hvilket bl.a. viser sig i kriminalitetsstatistikken.

Succes. De unge voksne efterkommere med ikke-vestlig baggrund er netto-bidragssydere til de offentlige kasser, hvilket ikke er tilfældet for forældregenerationen. Der er få efterkommere over 30 år, men ser vi på nettobetalingssprofilen for andengenerationsindvandrerne, frem til de er 30 år, så ligner profilen danskernes. Trenden er stigende for efterkommere mellem 18 og 30 år, og bliver, lige som for danskerne, positiv for årgangene, som er midt og sidst i 20'erne. Det hænger godt sammen med, at beskæftigelsesgraden for anden generation er langt højere end for første generation uden dog helt at have nået de øvrige danskeres beskæftigelsesniveau.

Marginalisering. En række af de sociale forhold, som traditionelt er knyttet til det at være kriminelt, er også gældende for mange indvandrere. Det er en dårlig uddannelse og en svag arbejdsmarkedstilknæthed for familien samt opvækst i boligområder med store sociale problemer. Det er derfor ikke overraskende, at andelen af indvandrere, som er dømt for et kriminelt forhold, både i Tyskland og Danmark er højere end for den øvrige befolkning.

Niveauet for kriminalitet er ikke væsentligt forskelligt i de to lande, og begge steder ser kriminaliteten ud til at være svagt faldende siden 1993. For Danmark gælder dette også, når vi tager højde for forskelle i alder og uddannelse (vi har ikke haft data til at foretage samme kontrol for Tyskland).

Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at efterkommere har væsentligt højere kriminalitetsrater end jævnaldrende førstegenerationsindvandrere. Kulturelt ligger anden generation tættere på det danske samfund end første generation, og generationen er vokset op under bedre materielle forhold end første generation; alligevel er efterkommerne klart de mest kriminelle, selv når man har taget højde for alder og uddannelse. Selv om de ikke er placeret så højt i det danske indkomsthierarki, har første generation af indvandrere alligevel en stor velstandsstigning at se tilbage på, mens anden generation kun har oplevelsen af ikke at være placeret særlig favorabelt i det danske samfund. Om det er sådanne forhold, som spiller en rolle, kan vi ikke svare på, og generelt må vi sige, at der her er et område, som mangler at blive belyst. Men tallene understøtter, at der er integrationsproblemer blandt efterkommerne, men også at disse i høj grad er knyttet til visse grupper af unge efterkommere og ikke til den typiske unge indvandrer eller efterkommer.

Uddannelse betaler sig dårligt – for indvandrere!

Problemerne med hensyn til uddannelse er meget alvorlige, idet uddannelse også er et problem for den gennemsnitlige efterkommer – ikke kun for visse grupper.

Efterkommere af ikke-vestlige indvandrere uddanner sig væsentligt mindre end danske unge, viser flere undersøgelser. Det er der givet mange grunde til, bl.a. at for-

ældregenerationen er dårligt uddannet. Men nok så vigtigt er det formentlig, at afkastet af uddannelse ser ud til at være dårligt for ikke-vestlige indvandrere. F.eks. så betyder en erhvervs- eller mellemuddannelse for en person med ikke-vestlig baggrund *ikke* højere løn, sådan som tilfældet er for danskere. Det er bemærkelsesværdigt nok i sig selv, men også et tegn på at uddannelserne formentlig ikke bliver brugt i relevante jobs.

En universitetsuddannelse giver dog trods alt højere løn end ingen uddannelse for ikke-vestlige indvandrere – hvis de vel at mærke finder arbejde. Problemet her er nemlig, at ledighedsrisikoen for ikke-vestlige indvandrere ikke afhænger af, om vedkommende har en universitetsuddannelse eller ingen uddannelse, hvis blot danskkundskaberne er de samme. Med andre ord så kan bedre danskkundskaber helt forklare de universitetsuddannede indvanderes lavere ledighedsrisiko.

Så når de ikke-vestlige indvandrere ikke flokkes omkring de gratis danske uddannelser, så er der (også) gode grunde hertil.

I modsætning til Danmark er det lykkedes Tyskland at gøre de gode tyske faglige uddannelser til et vigtigt integrationsredskab for de yngste førstegenerationsindvandrere. Til gengæld har Tyskland et meget stort problem med hensyn til anden generation, idet det over hele linjen betyder lavere sandsynlighed for uddannelse, både boglig og erhvervsfaglig, hvis man er født i Tyskland. I Danmark er der ingen signifikant sammenhæng mellem at være født i Danmark og så det at fuldføre en uddannelse, når vi kontrollerer for alder, køn, oprindelse og farens uddannelse og stilling. Her havde man forventet, at det at vokse op i den danske/tyske uddannelsestradition i sig selv ville betyde mere uddannelse. Men det er ikke tilfældet – der er åbenbart andre barrierer, og i Tyskland er disse store nok til at dominere de bedre formelle muligheder.

Beskæftigelseschancer og løn

Som forventet hænger godt helbred, god uddannelse og gode sprogkundskaber sammen med gode beskæftigelseschancer i begge lande, men Tyskland er bedre til at bruge den uddannelse, som indvandrerne har med sig, når de kommer. I begge lande klarer indvandrere med en erhvervs- eller mellemuddannelse sig godt beskæftigelsesmæssigt, og alligevel er det ikke lykkedes Danmark at få navnlig erhvervsuddannelserne til at indtage en central placering for de unge indvandrere og efterkommere.

Indvandrere og selvstændig virksomhed

I begge lande er ca. 10% af de indvandrergrupper, vi har set på, selvstændigt næringsdrivende, hvilket ikke er meget forskelligt fra situationen for hhv. danskerne og tyskerne. Den store forskel ligger i, at de selvstændige indvandrere i Tyskland tjener væsentligt mere end lønmodtagerindvandrere, mens de faktisk i Danmark tjener lidt mindre. Lægger man her til den betydelige risiko, der er forbundet med at være selvstændig, er den forventede

gevinst klart mindre som selvstændig end som lønmodtager i Danmark. Dette kunne tyde på, at mange ikke-vestlige indvandrere her i landet vælger selvstændig virksomhed, fordi de har svært ved at blive lønmodtagere.

Indvandring og statens budget

Hvad betyder indvandring for de offentlige finanser?

I begge lande går nettooverførslerne fra de vestlige indvandrere til staten og fra staten til de ikke-vestlige indvandrere, når de betalte skatter er fratrukket summen af ydelser og service fra det offentlige. For de ikke-vestlige indvandrere er den danske stats nettobeløb per person højere end i Tyskland, hvilket bl.a. hænger sammen med den lavere beskæftigelsesgrad i Danmark. Betydningen af beskæftigelsesgraden ses også af, at den forklarer hele forskellen mellem de nettobeløb, indvandrerne og danskerne modtager fra det offentlige.

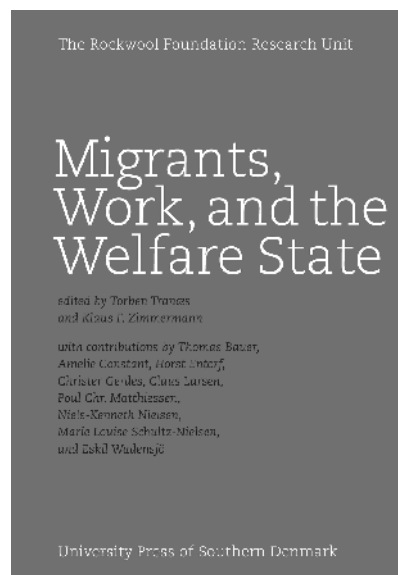
Den typiske profil for nettooverførslerne til det offentlige er, at den er negativ, mens man er barn og frem til midten af 20'erne, herefter er den positiv frem til først i 60'erne, hvorefter den igen er negativ og i øvrigt kraftigt faldende

Bogen *Migration, Work, and the Welfare State* (Syddansk Universitetsforlag) omhandler en lang række emner, som alle behandles af eksperter på de respektive områder. Først præsenterer Thomas Bauer, Claus Larsen og Poul Chr. Matthiessen en sammenligning af den relevante lovgivning i Tyskland og Danmark i historisk perspektiv, ligesom de beskriver, hvordan indvandringen til de to lande rent faktisk har udviklet sig. Herefter følger en beskrivelse af indvandrernes uddannelsesniveau, når de ankommer samt af deres uddannelsesaktiviteter i deres nye værtsland leveret af Amelie Constant og Claus Larsen. Med beskrivelsen af de demografiske og uddannelsesmæssige forhold er forberedelserne gjort til at studere indvandrernes situation på arbejdsmarkedet, hvilket gøres over fire kapitler forfattet af Amelie Constant og Marie Louise Schultz-Nielsen. Her beskrives den overordnede tilknytning til arbejdsmarkedet; beskæftigelsesgrader, fordeling på erhvervssektorer og placering i jobhierarkiet. Ligeledes beskrives de faktorer, som ligger bag succes hhv. fiasko på arbejdsmarkedet mht. beskæftigelse og løn. De to forskere afrunder denne sektion med en analyse af indvandrere som selvstændige.

De sidste kapitler af bogen beskriver forskellige områder, hvor indvandrernes møde med de europæiske velfærdssamfund særligt har givet anledning til debat: Det er kriminalitet (ved Horst Entorf og Claus Larsen); indvandrernes brug af de sociale ydelser (ved Niels-Kenneth Nielsen) og konsekvenserne for statens indtægter i Danmark og Tyskland af indvandring (ved Christer Gerdes og Eskil Wadensjö). Endelig analyseres det, hvordan indvandring påvirker ledighed og lønforhold på det danske arbejdsmarked (Gerdes og Wadensjö).

resten af livet. For den samlede gruppe af ikke-vestlige indvandrere i Danmark når nettooverførslerne til det offentlige imidlertid slet ikke at blive positive for nogen aldersgruppe. Ser vi derimod på nettobetalingsprofilen for andengenerationsindvandrerne, frem til de er 30 år, så ligner profilen danskernes. Og skønt den ligger lidt lavere mellem 18 og 30 år, er trenden stigende og bliver positiv for årgangene midt i 20'erne og ældre, som også nævnt oven for. Med andre ord så er efterkommerne med ikke-vestlig baggrund godt på vej ind i et voksenliv som netto bidragsydere til de offentlige kasser.

Det ovenstående peger på, at integrationsspørgsmålet på længere sigt i mindre grad vil handle om beskæftigelse eller ej – givet det niveau indvandringen har nu – og i højere grad handle om *hvilken* beskæftigelse; forhold som jobtype og løn, og mere bredt om det man kunne kalde "velstandsintegration": Bliver det f.eks. i fremtiden overvejende de mindre attraktive jobs, som efterkommere af ikke-vestlige indvandrere må tage til takke med og/eller kan bestride, med deraf følgende placering i den lavere ende af samfundets indkomstfordeling?

Bogen

Migrants, Work, and the Welfare State

Redigeret af

Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann
med bidrag af Thomas Bauer, Amelie Constant, Horst Entorf, Christer Gerdes, Claus Larsen, Niels-Kenneth Nielsen, Poul Chr. Matthiessen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö

Syddansk Universitetsforlag og Rockwool
Fondens Forskningsenhed, 2004

Indvandringspolitikken og indvandringen i Danmark og Tyskland

Af professor Thomas Bauer, Ruhr-Universität Bochum, cand.polit. Claus Larsen, Rockwool Fondens Forskningsenhed og professor Poul Chr. Matthiessen, Collstrops Fond

Denne artikel beskriver hovedtræk ved indvandringspolitikken i Danmark og Tyskland og indvandrerbefolkningens udvikling og sammensætning i de to lande.

Indvandringspolitikken

Indvandringen i Danmark blev indtil 1983 reguleret af udlændingeloven af 1952, som oprindeligt gav relativt frie muligheder for at rejse ind i landet for at søge arbejde og derefter få arbejdsstilladelse, hvis det lykkedes at finde beskæftigelse. Allerede i 1969 havde sociale problemer forårsaget af det stigende antal arbejdssøgende udlændinge imidlertid ført til administrative stramninger for at begrænse indvandringen. Disse bestræbelser kulminerede med et totalt indvandringsstop den 29. november 1973, da den første oliekrise skabte frygt for recession. Efter 1973 kunne der kun under særlige omstændigheder opnås opholdstilladelse begrundet i beskæftigelses- eller erhvervsmæssige forhold. Indvandringsstoppet omfattede ikke borgere fra de nordiske lande og EF (senere EU).

På trods af disse restriktioner fortsatte udlændinge fra lande uden for EF og de nordiske lande med at komme til Danmark, idet gæstearbejdere gennem familiesammenføring bragte deres familier til landet. Senere blev også asylansøgere og flygtninge – og senere igen deres familier – en del af tilstrømningen. I 1983 blev en ny udlændingelov, der skulle forbedre og sikre retsstillingen for disse nye grupper af udlændinge i landet, vedtaget, hvilket bl.a. indebar et retskrav på familiesammenføring. Disse institutionelle ændringer resulterede imidlertid næsten omgående i en stigning i indvandringen, hvilket førte til, at man strammede reglerne de følgende år.

Bl.a. betød stramningerne øget vægt på forsørgelseskravene i forbindelse med familiesammenføring og på den praktiske administration af disse krav. For asylansøgere betød ændringerne, at retten til at rejse ind og opholde sig i landet, mens ansøgningen blev behandlet, blev begrænset; dels gennem muligheden for administrativt afslag ifølge ”åbenbart grundløs” proceduren, som ikke kan appelleres, hvis Dansk Flygtningehjælp støtter Udlændingestyrelsens afgørelse; dels gennem muligheden

for at sende asylansøgere tilbage, hvis de var rejst gennem et EU- eller sikkert tredjeland. Desuden blev princippet om, at asylansøgere uden gyldigt pas og visum kunne rejse ind i landet og få behandlet deres asylsag, afskaffet. Med udlændingeloven af 1983 var også ”de facto” flygtningebegrebet, der gjorde det muligt for flygtninge, som ikke opfyldte betingelserne i FN’s Flygtningekonvention, at søge og opnå asyl i Danmark, blevet optaget i selve lovteksten. ”De facto” status var en relativt sikker status i form af en opholdstilladelse ”med henblik på varigt ophold”, hvilket var muligt efter tre år, hvorimod ”de facto” flygtninge i Tyskland kun blev tilbudt midlertidig beskyttelse (”Duldung”). I modsætning til i Tyskland, fik et stort antal flygtninge fra krigen i det tidligere Jugoslavien i 1990’erne permanent opholdstilladelse i Danmark.

Ændringer i udlændingeloven siden 1998, og specielt i 2002, har gjort det vanskeligere for udlændinge at komme til Danmark, hvad enten der er tale om familiesammenføring eller asyl. Bl.a. er der sket stramninger af de eksisterende regler, for så vidt angår de forsørgelseskrav, man skal leve op til, hvis man ønsker at hente en ægtefælle til landet og mht., hvilke grupper kravene gøres gældende overfor. Danske statsborgere og statsborgere fra de andre nordiske lande samt flygtninge havde tidligere ikke i praksis været omfattet af forsørgelseskravene, men er det nu. De blev formelt ophævet for danske statsborgere i 1998, men blev altså genindført i 2002. Stramningerne betød endvidere, at indvandrere, som ikke er danske statsborgere eller flygtninge, skal have haft en tidsbegrænset opholdstilladelse i mindst tre år, før en ægtefælle eller partner kan bringes til landet. Desuden er det ikke længere muligt for forældre at blive sammenført med voksne børn med bopæl i Danmark. Med det angivne formål at forebygge pro forma- og tvangsægteskaber blev retskravet på familiesammenføring med en ægtefælle afskaffet for personer under 24 år og en regel, der stiller krav om, at ægtefællernes samlede tilknytning til Danmark skal være stærkere end til noget andet land, blev indført. Den strammere udlændingelov betød også, at ”de facto” flygtningebegrebet blev afskaffet og erstatet af en beskyttelsesstatus, og at man nu skal have haft lovligt ophold i landet i minimum syv mod før tre år, før en permanent opholdstilladelse kan udstedes.

Efter 1. januar 1999 har nyankomne flygtninge og – afhængig af nationalitet – familiesammenførte ægtefæller og partnere ifølge introduktionsloven skullet deltage i et treårigt program for at være berettiget til en introduktionsydelse svarende til starthjælp efter lov om aktiv socialpolitik. Ydelsen er således lavere end den ordinære kontanthjælp, som efter 1. juli 2002 kun kan modtages af personer, der har opholdt sig i Danmark i mindst syv af de seneste otte år. Dette gælder også danske statsborgere. Ydelsen kan dog suppleres, hvis det skønnes nødvendigt. Hvis en person, som hører under integrationsloven, finder almindeligt arbejde, er deltagelse i introduktionsprogrammet ikke noget krav.

Tysklands indvandringshistorie adskiller sig fra Danmarks, hvad angår et stort antal østeuropæiske indvandre- re af tysk oprindelse. De tyske data, der indgår i dette projekt, giver imidlertid ikke mulighed for at analysere denne indvandring af etniske tyskere. Hvad angår gen- nemgangen af lovgivningen i det følgende, ser vi derfor kun på den del af reguleringen, der vedrører indvandin- gen af *udlændinge* fra sidste halvdel af 1950'erne og frem til i dag.

Indvandringen af arbejdskraft tog sin begyndelse tidligere i Tyskland end i Danmark. Fra midten af 1950'erne og frem til 1973 indgik Tyskland bilaterale rekrutteringsafta- ler med en række lande – først Italien og siden Græken- land, Jugoslavien, Marokko, Portugal, Spanien, Tunesien og Tyrkiet. Rekrutteringen af især uaglært mandlig ar- bejdskraft til industrien foregik således i Tyskland langt mere systematisk, end tilfældet var i Danmark, hvor gæstearbejderne overvejende kom på eget initiativ. Tysk- land indførte med samme begrundelse som Danmark et indvandringsstop den 23. november 1973, hvormed også den aktive rekrutteringspolitik endte. I begge lande søgte man at tilskynde gæstearbejderne til at vende tilbage til deres hjemlande, men bestræbelserne havde ringe effekt, og kun et mindre antal rejste tilbage. De fleste hentede i stedet deres familier til det nye hjemland. For Tysklands vedkommende er det anslået (*Unabhängige Kommission Zuwanderung*), at over halvdelen af indvandringen op gennem 1970'erne og 1980'erne kan tilskrives familie- sammenføringer.

Efter 1973 var indvandringen til Tyskland begrænset til familiesammenførte, asylansøgere og flygtninge, stats- borgere fra andre EF-lande og etniske tyskere (benævnt "Übersiedler" og "Aussiedler"). Som i Danmark blev indvandring begrundet i beskæftigelses- eller erhvervs- mæssige forhold kun tilladt under særlige omstændighe- der; dog med undtagelse af sæsonarbejdere fra lande uden for EF, som i Tyskland stadig blev tilladt adgang.

De politiske omvæltninger i Østeuropa, krigen i det tidli- gere Jugoslavien og sammenstød mellem tyrkere og kur- dere i det sydøstlige Tyrkiet forårsagede en kraftig stig- ning i antallet af asylansøgere og flygtninge mellem 1988 og 1992. I 1993 resulterede dette i en forfatningsændring, der begrænsede retten til asyl. Hjemsendelsesprocedurer- ne blev strammet op, og mulighederne for at søge asyl blev begrænset gennem afvisning og tilbagesendelse af asylansøgere til andre EU- eller sikre tredjelande.

Siden 1970'erne har størstedelen af indvandringen i både Danmark og Tyskland været forårsaget af forhold i ind- vandrerne hjemlande (push-faktorer). Det økonomiske boom efter den tyske genforening skabte dog også behov for midlertidig arbejdskraftindvandring, som kom i stand gennem bilaterale aftaler mellem Tyskland og en række øst- og centraleuropæiske lande. Disse aftaler samt sæ- sonarbejde er således to kanaler, der har ført til midlerti- dig indvandring i Tyskland, men ikke eller kun i mindre omfang i Danmark. Her kan den midlertidige indvandring

primært henføres til praktikanter og specialister, musike- re og kunstnere, studerende og au pairs, hvoraf de stude- rende har udgjort langt den største gruppe. Forskere og gæsteforelæsere, repræsentanter på forretningsrejse, mon- tører og konsulenter mv. kan opholde sig og arbejde i Danmark i en kortere periode.

Den tyske regering introducerede i 2000 en "Green Card" ordning, der skulle imødekomme efterspørgslen efter vel- kvalificerede IT-specialister på det tyske arbejdsmarked. I alt gav ordningen mulighed for, at 20.000 IT-specialis- ter kunne komme til Tyskland i perioden 2000-2003 og arbejde der i maksimalt fem år. Udenlandske studerende, som tog en universitetsgrad inden for informationstekno- logi på et tysk universitet, fik mulighed for at blive og arbejde i Tyskland i stedet for at være tvunget til at forla- de landet. I Danmark trådte en "job-card" ordning i kraft den 1. juli 2002. Ordningen skal tiltrække veluddannede personer med bestemte kvalifikationer, som der er man- gel på på det danske arbejdsmarked. En løbende opdate- ret "positivliste" opregner beskæftigelsesområder, hvor der aktuelt er mangel på kvalificeret arbejdskraft, og per- soner med de efterspurgte kvalifikationer har lettere ad- gang til at få arbejds- og opholdstilladelse. IT-specialister er, efter at have været taget af listen, med igen. Andre ek- sempler er ingeniører, læger og sygeplejersker.

Den lovgivning, der regulerer adgangen til og udstedel- sen af opholds- og arbejdstilladelser i Tyskland, skelner mellem flere forskellige slags arbejds- og opholdstillade- ser, mens der i Danmark som udgangspunkt følger en arbejdstilladelse med en opholdstilladelse. Indførelsen af "Green Card" ordningen gav anledning til en debat om nødvendigheden af en indvandringslov, der dels skulle samle alle disse mange forskellige bestemmelser i én lov, dels forbedre integrationen af udlændinge og muligheder- ne for, at højtuddannede udlændinge kunne komme til landet. Efter næsten fire års forhandlinger nåede den tys- ke regering og opposition til enighed om en ny indvan- dringslov, der blev vedtaget i det tyske Forbundsråd i juli i år. Loven tillader kun indvandring af arbejdskraft i de tilfælde, hvor der er tale om højt kvalificerede udländin- ge som ingeniører, computereksperter og forskere. Der- udover kan selvstændige, som kan skabe et vist antal arbejdspladser, få tilladelse til at indvandre. Endelig gør loven det lettere at udvise "åndelige hadprædikanter" og terrorismistænkte.

Hvad angår betingelserne for at opnå en tidsubegrænset opholdstilladelse i Danmark såvel som for at blive dansk statsborger, har disse historisk set været mindre restrikti- ve end de tilsvarende tyske regler, men i de seneste år er udviklingen gået i den modsatte retning.

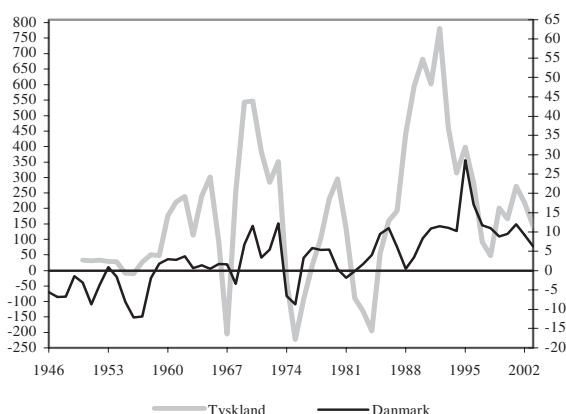
Indvandringen i Danmark og Tyskland

Som figur 1 viser, er der stor niveauforskel på nettoind- vandringen i Danmark og Tyskland siden anden verdens- krig, men store lighedstræk for så vidt angår mønstret. Perioden kan inddeles i fire faser: Tilpasning efter krigen, arbejdskraftindvandring, konsolidering og begrænsning

af indvandringen til familiemedlemmer og asylansøgere og endelig kommunismens sammenbrud. Den store tilstrømning af etniske tyskere fra Østeuropa, som karakteriserede tilpasningsperioden efter anden verdenskrig, er ikke medtaget i figur 1. Fra krigens slutning og frem til midten af 1950'erne forlod 11,5 millioner tyskere Østeuropa – otte millioner tog til Forbundsrepublikken – og fra 1950 og frem til opførelsen af Berlinmuren i 1960 flyttede omkring 2,6 millioner fra Øst- til Vesttyskland.

Til forskel fra Tyskland oplevede Danmark nettoudvandring i næsten alle årene frem til 1960. I de første 20 år efter anden verdenskrigs afslutning foregik vandringerne primært til og fra Norge, Sverige, Finland, Tyskland og USA. I de fleste tilfælde var der tale om udvandrede danskere, der vendte hjem, og udlændinge, der rejste tilbage til deres hjemlande.

Figur 1. Nettoindvandringen i Danmark og Tyskland, 1946-2003 (1.000 personer).

Note: 2003-tallet for Tyskland er foreløbigt.

Kilder: Danmarks Statistik og Statistisches Bundesamt.

Rekrutteringen af arbejdskraft begyndte midt i 1950'erne i Tyskland og ca. ti år senere i Danmark og varede frem til 1973, og med undtagelse af et enkelt år præget af økonomisk afmatning – 1967 i Tyskland og 1968 i Danmark – var nettoindvandringen stigende igennem hele perioden. I 1970 oplevede Tyskland en nettotilstrømning på næsten 550.000 og Danmark næsten 12.000 personer. I Danmark kom gæstearbejderne primært fra Tyrkiet, Jugoslavien og Pakistan, mens de første gæstearbejdere i Tyskland som nævnt hovedsageligt kom fra Sydeuropa og siden bl.a. fra Tyrkiet og Jugoslavien.

Efter indvandringsstoppet begyndte en periode med begrænset indvandring, ikke bare i Danmark og Tyskland, men i hele Europa, og nettoindvandringen aftog i begge lande. Mens Danmark oplevede en samlet nettotilstrømning på mere end 51.000 personer mellem 1958 og 1973, faldt antallet til 36.000 mellem 1974 og 1988. De tilsvarende tal for Tyskland er mere end 3,6 millioner og omkring 860.000 personer.

Familiesammenføring

Familiesammenføring har været den enkeltfaktor, der har haft størst betydning for varig indvandring i de tre årtier efter 1973. Antallet af opholdstilladelser i forbindelse med familiesammenføring er dog ikke opgjort separat i Danmark før 1988, mens de ældste pålidelige tyske data er fra 1996, men det anslås, som omtalt tidligere, at mere end halvdelen af indvandringen i Tyskland i 1970'erne og 1980'erne kan tilskrives familiesammenføringer. Ifølge det tyske udenrigsministerium drejede det sig i 2000 om 104.084 personer, hvilket svarer til omkring 12% af bruttoindvandringen det år og omkring 16% af bruttoindvandringen af udenlandske statsborgere. I 1988 blev der i Danmark givet 6.996 opholdstilladelser i forbindelse med familiesammenføring, et tal som steg til 9.480 i 1999 efter et fald i 1993 som følge af stramninger på området i 1992. Børn af udlændinge har siden maj 2000 skullet have deres egen opholdstilladelse, men ser man bort fra dem, blev der givet hhv. 10.000 og 11.000 opholdstilladelser i forbindelse med familiesammenføring i 2000 og 2001. Historisk set er mellem to tredjedele og tre fjerdedele af familiesammenføringerne her i landet sket med ægtefæller og samlevende, og omkring en tredjedel af alle opholdstilladelser kan tilskrives familiesammenføringer. Stramningen af udlændingeloven, som trådte i kraft den 1. juli 2002, har haft stor effekt både på antallet af ansøgninger og på antallet af bevilligede opholdstilladelser, som faldt til lidt over 8.000 i 2002 og til under 5.000 i 2003.

Asylansøgere og flygtninge

Siden slutningen af 1980'erne har først Jerntæppets fald og siden krigen i det tidligere Jugoslavien forårsaget en stigning i tilstrømningen af asylansøgere og flygtninge og tillige øget antallet af familiesammenføringer. Indvandringen i Tyskland nåede et historisk højdepunkt i 1992 med 1,5 millioner og en nettoindvandring på 782.000 personer (figur 1). Dette førte til en stramning af asylreglerne, og de politiske ændringer blev efterfulgt af et umiddelbart og kraftigt fald i nettoindvandringen såvel som i antallet af asylansøgninger – en udvikling, som ikke fandt sted i Danmark før i 2001.

Efter en pludselig stigning i antallet af asylansøgninger og opholdstilladelser efter vedtagelsen af den nye danske udlændingelov i 1983, faldt nettoindvandringen til næsten nul i 1988 som en konsekvens af de omtalte stramninger i 1985-86, for så igen at stige kraftigt fra 1989. Med 63.000 nye indvandrere og en nettoindvandring på 28.000 toppede tallet i Danmark i 1995, da et stort antal personer fra det tidligere Jugoslavien, som tidligere havde være omfattet af en særlov, fik permanent opholdstilladelse. Bl.a. pga. afskaffelsen af "de facto" flygtningebegrebet i 2002, faldt antallet af opholdstilladelser til asylansøgere fra et gennemsnit på 5.300 i de foregående fire-fem år til 4.069 i 2002 og 2.447 i 2003.

I 1980'erne udgjorde iranere og polakker samt tamiler og statsløse (fortrinsvis palæstinensere) en stor andel af asyl-

ansøgerne i Danmark. Senere kom også somaliske flygtninge til, mens asylansøgerne i Tyskland især var fra Tyrkiet (de fleste dog fra den kurdiske minoritet i landet) og østeuropæiske statsborgere. Asylansøgere fra det tidligere Jugoslavien udgjorde den største gruppe i begge lande i 1990'erne, mens irakere har været en stor gruppe i Danmark siden 1980'erne og i Tyskland siden 1990'erne, og afghanere i begge lande, men dog især i Danmark, siden sidste halvdel af 1990'erne.

Indvandrerne i Danmark og Tyskland

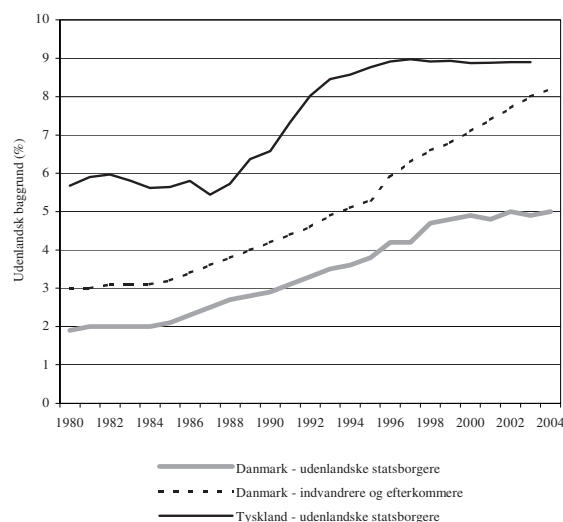
Figur 2 viser andelen af udlændinge i den samlede befolkning i Danmark og Tyskland i årene 1980-2004. I Tyskland udgjorde udenlandske statsborgere i 1980'erne en relativt konstant andel på omkring 6%, men siden 1987 er antallet steget med næsten 75% fra 4,2 til mere end 7,3 millioner og udgør nu knap 9% af befolkningen. I samme periode voksede antallet af udenlandske statsborgere i Danmark med mere end 100% fra 128.255 til 271.221 eller fra et stabilt niveau på 2% til nu 5% af den samlede befolkning. Danmarks Statistik opgør sædvanligvis tal for "indvandrere" (født i udlandet af forældre, som begge enten er udenlandske statsborgere eller født i udlandet) og "efterkommere" (født i Danmark af forældre, hvoraf ingen er dansk statsborger født i Danmark). Målt på denne måde – den stiplede linie i figur 2 – er andelen af befolkningen med udenlandsk baggrund steget fra et stabilt niveau omkring 3% i første halvdel af 1980'erne til 5,3% i 1995 og 8,2% i 2004. Den hurtige stigning i antallet af indvandrere og efterkommere i de seneste år sammenlignet med antallet af udenlandske statsborgere skyldes et stigende antal naturalisationer.

Trods de mange lighedspunkter mellem indvandringshistorien i Danmark og Tyskland, er der også væsentlige forskelle, bl.a. når det gælder sammensætningen af den udenlandske befolkning opgjort efter statsborgerskab. Sammenlignet med Tyskland har Danmark en høj andel af udlændinge fra de nordiske lande, der på lige fod med EU-borgere frit kan rejse ind i landet. Pga. familiesammenføringerne i 1980'erne og 1990'erne og det stigende antal asylansøgere og flygtninge i 1990'erne er andelen af udlændinge fra andre EU-lande af den samlede udenlandske befolkning faldet, selvom antallet faktisk er steget fra 26.615 i 1987 til næsten 42.615 i 2003 og fra 1,2 til næsten 1,9 millioner i Tyskland.

Andelen af personer fra det tidligere Jugoslavien steg markant i begyndelsen af 1990'erne. I den forbindelse kan det nævnes, at mange af de indvandrede opnåede permanent opholdstilladelse i Danmark, hvorimod Tyskland fulgte en politik, der indebar, at flygtningene blev sendt tilbage efter borgerkrigens afslutning. Med omkring 2 millioner personer af tyrkisk herkomst i Tyskland, spiller indvandringen derfra en langt større rolle end i Danmark, hvor antallet af tyrkere kun er lidt større end antallet af personer fra det tidligere Jugoslavien, og hvor også pakistanere udgør en betydelig andel. Siden 1987 er andelen af indvandrere fra "ikke-vestlige" lande¹ vokset fra lidt

over 50% af den samlede udenlandske befolkning i Danmark til omkring 70%, mens den kun er steget svagt i Tyskland i samme periode fra lidt under til lidt over 70%.

Figur 2. Andel af befolkningen med udenlandsk baggrund i Danmark og Tyskland, 1980-2004. %.

Note: Den tyske befolkning opgøres pr. 31. december, mens den danske befolkning opgøres pr. 1. januar.

Kilder: Danmarks Statistik og Statistisches Bundesamt.

I begge lande, og for både mænd og kvinder, er den udenlandske befolkning fra andre vestlige lande en smule ældre end hhv. den danske og den tyske befolkning, mens den udenlandske befolkning fra ikke-vestlige lande er væsentligt yngre. Som det oftest ses, er der en tendens til, at indvandrere og efterkommere bosætter sig i bestemte områder og i de større byer. I Tyskland bor mere end 75% af den udenlandske befolkning i byer med mindst 20.000 indbyggere mod kun 56% af alle tyskere. I Danmark bor mere end 40% i hovedstadsområdet (53% af alle indvandrere og efterkommere) mod 25% af alle danskere.

Sammenfatning

Der er mange lighedspunkter mellem den nuværende lovgivning i Tyskland og Danmark, der regulerer indvandringen og adgangen til arbejdsmarkedet. Bortset fra den midlertidige arbejdskraftindvandring i Tyskland fra en række øst- og centraleuropæiske lande og asylansøgers ret til at arbejde, er forskellene overvejende historiske, idet de danske regler har været lempeligere over for statsborgere fra de andre nordiske lande og indtil for nylig også over for asylansøgere. Der har siden 1960'erne også været betydelige ligheder i nettoindvandringens mønster i de to lande på trods af forskelle i selve indvandringens omfang og indvandreteres fordeling på statsborgerskab.

¹ "Vestlige lande" er de 15 EU-lande før Østudvidelsen i 2004, Island, Liechtenstein, Norge, Schweiz, USA, Canada, Australien og New Zealand. Alle andre lande betegnes her "ikke-vestlige".

Indvandrernes medbragte uddannelse og uddannelse taget i Danmark og Tyskland

Af Amelie Constant, Ph.D. (Econ), IZA og Claus Larsen, cand.polit., Rockwool Fondens Forskningsenhed

Uddannelse er af central betydning for den enkeltes muligheder for at begå og udvikle sig på arbejdsmarkedet og for at forbedre sin levestandard, såvel som for levestandarden og den økonomiske vækst og udvikling i samfundet som helhed. Et højere uddannelsesniveau kan bidrage til at mindske uligheden i et samfund. Ses på indvandrernes situation sammenlignet med den øvrige befolkning, må også kendskabet til værtslandets sprog inddrages som en vigtig kvalifikation. I denne artikel fokuserer vi på den uddannelsesmæssige baggrund, som indvandrere fra Tyrkiet, det tidligere Jugoslavien, Polen, Iran og Libanon havde ved ankomsten til Danmark og Tyskland, og hvilken uddannelse de og deres efterkommere har gennemført i værtslandet.

I artiklens første afsnit skitserer vi de rammer, som sammenligningerne foregår indenfor, derefter beskrives i afsnit 2 medbragt uddannelse og uddannelse taget i værtslandet efter indvandringen, mens faktorer af betydning for uddannelsesvalget i værtslandet analyseres i afsnit 3. Afsnit 4 sammenfatter.

Afgrænsning og begreber

Der er mange ligheder mellem det danske og det tyske uddannelsessystem, hvad angår struktur, undervisningspligt og uddannelseslængder. En væsentlig forskel er, at man i Tyskland i modsætning til i Danmark niveaudeler allerede i tiårsalderen efter 4 års skolegang, hvor eleverne afhængigt af de hidtidige præstationer kan fortsætte i enten Hauptschule, Realschule eller Gymnasium. Hvilken af disse skoler, man fortsætter på, har stor betydning for de fremtidige jobmuligheder, idet de uddanner til beskæftigelse som hhv. ufaglært eller faglært arbejder, som funktionær og som akademiker. I den danske folkeskole sker niveaudelingen først efter syv års skolegang og stadig på den samme skole og inden for rammerne af den enkelte klasse. Præstation og karakterer i 8. til 10. klasse afgør elevernes muligheder for at fortsætte på forskellige ungdomsuddannelser.

Den skolepligtige alder i Tyskland er 6 til 14 år fulgt af to til tre års obligatorisk deltidsundervisning, der intro-

ducerer eleverne til arbejdsmarkedet. Det sidste gælder kun dem, der ikke går i gymnasiet. I Danmark er der undervisningspligt i alderen 7 til 16 år. Undervisningen på de offentlige uddannelsesinstitutioner er gratis på alle niveauer i begge lande. Faglært arbejder bliver man i begge lande oftest gennem en lærlingeuddannelse af op til for det meste fire års varighed, mens videregående uddannelse kræver enten en fuldført lærlingeuddannelse eller – i de fleste tilfælde – en studieforberedende uddannelse på gymnasialt niveau.

For at kunne rumme begge landes uddannelser i et overskueligt antal kategorier inddeler vi i denne artikel de erhvervskompetencegivende uddannelser i ”faglige og mellemuddannelser” og ”universitetsuddannelser”. Arkitekt, tandlæge og læge er eksempler på universitetsuddannelser, mens tømrer, sygeplejerske og politibetjent er eksempler på, hvad der her betegnes faglige og mellemuddannelser. Sammenligningerne er baseret på interviews, hvor der blev spurgt om fuldførte uddannelser før og efter indvandringen. Uddannelse før og efter indvandringen behandles hver for sig.

Vi skelner mellem første- og andengenerationsindvandrere. Første generation omfatter indvandrere, der ankom som 13-årige eller ældre, mens anden generation enten er født i værtslandet (efterkommere) eller indvandrede som 12-årige eller yngre. Der er mange, der er blevet naturaliserede og har fået dansk statsborgerskab – specielt i anden generation – mens kun meget få i den tyske stikprøve har tysk statsborgerskab. Dette skyldes, at der i den danske undersøgelse, som blev gennemført, før det var besluttet at foretage en tilsvarende undersøgelse i Tyskland, blev benyttet definitioner af ”indvandrere” og ”efterkommere”, som ikke kan anvendes i Tyskland, hvor statsborgerskab er det eneste mulige kriterium, og naturaliserede kun indgår i stikprøven ved et tilfælde.

Uddannelse før og efter indvandringen – en oversigt

Hvad angår grundskole- og gymnasial uddannelse, er den mest iøjnefaldende forskel, at en betydeligt mindre andel af såvel mandlige som kvindelige førstegenerationsindvandrere i Danmark end i Tyskland har fuldført en uddannelse på dette niveau ved ankomsten. De største andele uden en afsluttet uddannelse ved ankomsten findes blandt indvandrere fra Libanon og Tyrkiet – omkring 90% i Danmark og hhv. en tredjedel af mændene og halvdelen af kvinderne i Tyskland. I sammenligning med indvandrere fra Tyrkiet og Libanon ligger iranere, polakker, naturaliserede og indvandrere fra det tidligere Jugoslavien som vist i tabel 1 relativt højt i begge lande.

Ser man derimod på situationen mht. fuldførte erhvervskompetencegivende uddannelser, der i princippet skulle give adgang til det danske arbejdsmarked, er billedet mindre entydigt og forskellene mellem Danmark og Tyskland betydeligt mindre. Polske mænd og kvinder skiller sig ud i begge lande med høje andele med uddannelse på dette niveau før indvandringen, fulgt af iranere og indvandrere fra det tidligere Jugoslavien. I den anden

ende af skalaen finder vi også her libanesere og tyrkere, hvor en fjerdedel af mændene og en tiendedel af kvinderne i Tyskland har gennemført en faglig, mellem- eller universitetsuddannelse, hvilket dog er mere end det dobbelte af andelen for de samme grupper i Danmark.

Tabel 1. Førstegenerationsindvandrere i Tyskland og Danmark med fuldført uddannelse på grundskole-/gymnasialt niveau, faglige og mellemuddannelser samt universitetsuddannelser før indvandringen. %.

	Tyskland			Danmark		
	(a)	(b)	(c)	(a)	(b)	(c)
<i>Mænd</i>						
Tidl. Jugoslavien	83	42	5	52	36	10
Iran	87	22	13	46	23	8
Libanon	67	20	3	11	9	0
Polen	87	47	10	75	61	10
Tyrkiet	67	23	3	13	5	2
Naturaliserede	80	24	3	46	20	10
<i>Kvinder</i>						
Tidl. Jugoslavien	67	21	3	54	30	8
Iran	85	26	15	42	20	10
Libanon	51	10	3	14	5	2
Polen	92	44	15	87	52	19
Tyrkiet	53	9	2	9	3	0
Naturaliserede	86	22	5	52	21	7

Noter: (a) Grundskole-/gymnasialt niveau, (b) faglige og mellemuddannelser, (c) universitetsuddannelser.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af RFMS-G og RFMS-D.

Hvis vi i stedet vender blikket mod uddannelse afsluttet i værtslandet, finder vi, som det kunne forventes pga. alderen ved ankomsten, at få indvandrere har gennemført en grundskole- eller gymnasial uddannelse. Vi finder også, med tyrkiske mænd som en undtagelse, markant større andele i Danmark end i Tyskland med en uddannelse fuldført på dette niveau i værtslandet. Naturaliserede mænd i begge lande og naturaliserede kvinder i Danmark skiller sig især ud. Ser man alene på fuldført gymnasial uddannelse er det iranske mænd (7%) og kvinder (4%) i Tyskland, der har de højeste andele, og i Danmark er det naturaliserede mænd (15%) efterfulgt af mandlige indvandrere fra Iran (12%) og Libanon (11%), naturaliserede kvinder (10%) og polske mænd (7%).

Naturaliserede og indvandrere fra Iran og til dels fra Polen skiller sig ud, mht. faglige, mellem- og specielt universitetsuddannelser med andele for mænd på i alt 34, 33 og 19% i Danmark og 17, 23 og 11% i Tyskland. For kvinder er andelen 30, 15, og 17% i Danmark og 10, 12, og 11% i Tyskland. Andelen med universitetsuddannelse er generelt meget lav og ligger i intervallet 0 til 13% for mænd og 0 til 6% for kvinder. Som med uddannelse før indvandringen afviger indvandrere fra Tyrkiet og Libanon i Tyskland fra det generelle billede ved i sammenligning med de tilsvarende grupper i Danmark at have fuldført uddannelse i værtslandet i noget højere grad.

Da andengenerationsindvandrerne i begge lande i gennemsnit er noget yngre end befolkningen som helhed (og yngre i Danmark end i Tyskland), kunne man forvente et relativt højt uddannelsesniveau i denne gruppe som følge af den generelle stigning i uddannelsesniveauet i forhold til tidligere generationer. Dette gælder også for naturali-

serede mænd i Tyskland, der ligesom naturaliserede mænd og kvinder i Danmark klarer sig specielt godt, hvad angår de gymnasiale uddannelser. Høje andele findes også for libanesiske mænd og polske kvinder i Danmark og for iranske mænd og kvinder i Tyskland.

En større andel blandt anden generation i Tyskland end i Danmark investerer i faglige og mellemuddannelser, mens andelen, der gennemfører en uddannelse på universitetsniveau, er lav i begge lande. I Danmark er der næsten ingen kvinder med en universitetsuddannelse. En del af forklaringen er formodentlig den lave gennemsnitsalder i gruppen, men alligevel synes også anden generation at mangle en del uddannelsesmæssigt i sammenligning med uddannelsesniveauet i samfundet i øvrigt, navnlig dem som er født i Tyskland.

Faktorer af betydning for uddannelse i værtslandet

I dette afsnit forsøger vi at afdække, hvilke forhold og egenskaber der er forbundet med indvandreres og efterkommeres uddannelse i Tyskland og Danmark. Vi er primært interesserede i at analysere spredningen på forskellige spor i uddannelsessystemet. I særskilte analyser ser vi først på sandsynligheden for at vælge (1) hhv. Haupt-/Realschule i Tyskland og folkeskole i Danmark eller gymnasial/universitetsuddannelse over for ikke at få nogen uddannelse på dette niveau. Dernæst ser vi på sandsynligheden for at vælge (2) en faglig eller mellemuddannelse over for ikke at få en sådan uddannelse. I modsætning til i foregående afsnit indgår personer under uddannelse ikke. Det forventes, at uddannelses- og familiemæssig baggrund, sociale og kulturelle forhold under opvæksten samt etnicitet og køn har betydning for, om en person investerer i uddannelse i værtslandet.

For hvert år ældre, en indvandrer er ved ankomsten, falder sandsynligheden for derefter at investere i uddannelse, idet faldet dog naturligt nok aftager over en vis alder. I Danmark har længere opholdstid i landet kun en positiv effekt på valget mellem gymnasial/universitetsuddannelse og ingen uddannelse, mens det er en generel effekt i Tyskland. Også denne effekt er aftagende over et vist antal år. Indvandrere med handicap eller kronisk sygdom vælger i begge lande med mindre sandsynlighed en højere uddannelse.

Som forventet har indvandrere, der har færdiggjort en gymnasial uddannelse i hjemlandet, også en større sandsynlighed for at fuldføre en erhvervskompetencegivende uddannelse i værtslandet. Effekten af at have fuldført en faglig uddannelse i hjemlandet har derimod kun i Danmark en effekt på sandsynligheden for også at fuldføre en faglig uddannelse i værtslandet. En generel positiv effekt i Tyskland af ikke at have nogen uddannelse fra hjemlandet antyder, at ikke-uddannede indvandrere griber muligheden for at afslutte en uddannelse i værtslandet for derigennem at forbedre deres konkurrencedygtighed på arbejdsmarkedet. I modstrid med hvad man kunne forvente, er effekten af at have erhvervs erfaring fra hjemlandet negativ eller uden betydning. Dette kunne

skyldes, at indvandrere med erhvervs erfaring fra hjemlandet emigrerer for at finde arbejde i værtslandet, men ikke har nogen intentioner om at gøre brug af uddannelsesmulighederne der.

Effekten af faderens uddannelse tyder på, at der er en positiv generationseffekt i den øvre del af uddannelseshierarkiet, hvilket effekten af faderens stilling – omend mindre entydigt og især i Tyskland – støtter. En anden variabel, der relaterer sig til den familiemæssige baggrund og opvæksten, er, hvor personen er vokset op. For Danmark finder vi en negativ effekt af at være vokset op i en lille eller mellemstor by i hjemlandet sammenlignet med at være vokset op i en stor by. I Tyskland finder vi både positive og negative effekter, men udelukkende fra en opvækst i værtslandet. Et bekymrende resultat for Tyskland, som imidlertid også er fundet i andre studier, er, at det at være født i værtslandet har en statistisk sikker negativ effekt. Dette gør sig ikke gældende i Danmark.

Generelt har mænd en større sandsynlighed for at opnå en hvilken som helst uddannelse i værtslandet med undtagelse af faglige og mellemuddannelser i Danmark, mens en religiøs baggrund mindsker sandsynligheden for at færdiggøre en højere uddannelse og – i Danmark – også en faglig/mellemuddannelse. I begge lande øger det at være blevet statsborger i værtslandet sandsynligheden for også at have afsluttet en uddannelse dér. I Tyskland har libanesere mindre sandsynlighed for at afslutte uddannelse på alle niveauer end referencegruppen, der er de tyrkiske statsborgere. Iranere fuldfører oftere end referencegruppen en gymnasial/universitetsuddannelse, mens polakker med større sandsynlighed gennemfører en faglig eller mellemuddannelse. I Danmark klarer alle grupper sig bedre end den tyrkiske referencegruppe, men libanesere og indvandrere fra det tidligere Jugoslavien dog kun for så vidt angår gymnasial/universitetsuddannelse.

Perspektiver

Indvandrere i Danmark medbringer mindre uddannelse ved ankomsten men investerer til gengæld i højere grad i almen uddannelse efter indvandringen sammenlignet med indvandrere i Tyskland. På trods af dette synes de dårligst uddannede indvandrere dog at have stærkere incitamenter til at uddanne sig og forbedre deres konkurrencedygtighed på arbejdsmarkedet i Tyskland end i Danmark. Anden generation har sammenlignet med forældregenerationen mindsket afstanden til den øvrige befolkning, men der er stadig et stykke vej, før hullet er lukket – dette på trods af, at gruppen har en betydeligt lavere gennemsnitsalder end befolkningen som helhed. Resultaterne synes desuden at vise, at faglige og mellemuddannelser i højere grad i Tyskland end i Danmark tiltrækker anden generation, men tilsyneladende kun den del af anden generation, der er født i udlandet, da det har en negativ effekt på alle uddannelsesvalg at være født i Tyskland.

Bilagsboks: Marginaleffekter for sandsynligheden for at have afsluttet over for ikke at have afsluttet en uddannelse i værtslandet blandt indvandrere i Tyskland og Danmark. %-point.

	Tyskland			Danmark		
	(a)	(b)	(c)	(a)	(b)	(c)
Alder ved ankomst	-1,70	-0,50	-0,70	-2,60	-1,10	
Alder ved ankomst ²	0,02	0,01	0,01	0,03		-0,01
Opholdstid	0,20	0,05	0,90		2,00	
Opholdstid ²	-0,01	-0,01	-0,02			
Handicap/kronisk syg		-1,10			-4,40	
Gymnasial udd. v/ank.	-2,70	6,30	4,90		9,30	8,10
Universitetsudd. v/ank.				-10,40		
Faglig udd. v/ank.		-1,20				7,10
Ingen udd. v/ank.	5,20	2,90	4,30	-10,00		
Arb.erfaring i hjemland	-4,10			-4,90	-4,00	
Faders baggrund:						
Gymnasial uddannelse	2,90	1,50			6,40	
Højere uddannelse		3,10	3,50		8,90	
Lavere funktionær	3,20		4,20	8,20		
Højere funktionær						6,60
Selvstændig	2,80				5,70	
Liberal erhverv		3,30				
Personen er vokset op i:						
Middelstor by i udlandet				-5,30		-3,50
Lille by i udlandet					-6,20	-5,90
Middelstor by i D/DK	2,20					
Lille by i D/DK	-2,70	-2,60				
Religiøs opdragelse		-1,60			-7,20	-5,80
Født i D/DK	-5,60	-2,00	-3,20			
Statsborgerskab:						
Tidl. Jugoslavien	-2,40				13,00	
Polen			3,40	4,90	37,50	24,20
Iran		5,10		3,50	36,70	28,90
Libanon	-4,70	-1,90	-2,90		24,70	
Naturaliseret	5,40	6,30	4,00	10,70	22,50	17,90
Mand	2,50	1,70	2,30	3,10	5,40	

Noter: (a) Haupt-/Realschule hhv. folkeskole – multinomial logit model, (b) gymnasial/universitetsuddannelse – multinomial logit model, (c) faglig/mellemuddannelse – binomial logit model. De nævnte marginaleffekter er signifikante på mindst 5% niveau.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af RFMS-G og RFMS-D.

Beskrivelse: I den første analyse – (1) ovenfor – ser vi på en afhængig variabel, der kan antage tre værdier: Nul hvis personen ikke har nogen uddannelse på dette niveau i værtslandet, en hvis den pågældende har fuldført Haupt- eller Realschule hhv. folkeskole, og to ved en fuldført gymnasial eller universitetsuddannelse. Faglige og mellemuddannelser kompletterer billedet af uddannelsesmulighederne og kan tages af såvel personer med grundskole- som med en gymnasial uddannelse. I den anden analyse – (2) ovenfor – antager den afhængige variabel værdien en, hvis personen har afsluttet en faglig eller mellemuddannelse, og nul ellers.

Marginaleffekter for de variable, der var signifikante på mindst 5% niveau for et eller flere af udfaldene, er vist i bilagsboksen. Kolonnerne (a) og (b) viser resultaterne af (multinomial logit model) analyse (1) ovenfor og kolonne (c) resultaterne af (binomial logit model) analyse (2). De danske resultater i de to analyser er lidt forskellige, mens de tyske resultater, hvad angår signifikante effekter, giver tilnærmelsesvis samme konklusioner.

Indvandrere på det tyske og danske arbejdsmarked

Af Amelie Constant, Ph.D. (Econ), IZA og Marie Louise Schultz-Nielsen, cand.polit., Rockwool Fondens Forskningsenhed

Beskæftigelsesniveauet blandt indvandrere er af central betydning for velfærden, ikke blot for indvandrerne selv, men også for den øvrige befolkning. Det gælder især i lande som Danmark og Tyskland, hvor den offentlige sektor er stor og primært finansieres via indkomstskatter. Der bliver ganske simpelt færre skatteindtægter, hvis de nytilkomne personer sjældnere er i arbejde eller har lavere indkomster end den øvrige befolkning, og dermed bliver der også færre midler til eksempelvis offentlig service.

En fordel ved høj beskæftigelse blandt indvandrere kan desuden være, at det kan forøge kontakten mellem indvandrere og den øvrige befolkning. En kontakt, som kan være meget afgørende for den gensidige forståelse befolkningsgrupperne imellem, og som dermed kan modvirke den polarisering af samfundet, som ellers kan opstå.

Beskæftigelsesudviklingen for indvandrere og den øvrige befolkning

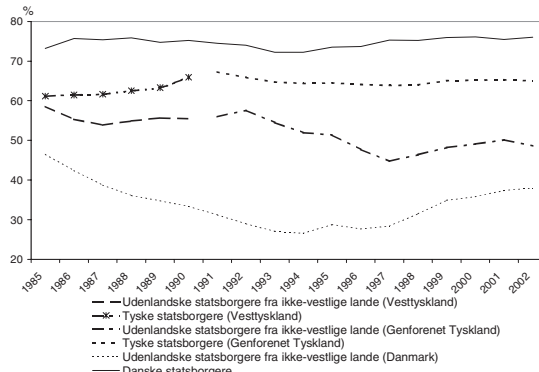
For at skabe et overblik over udviklingen i beskæftigelsen over tid er beskæftigelsesfrekvensen for perioden 1985 til 2002 vist i figur 1 for såvel ikke-vestlige statsborgere i Danmark og Tyskland som for danske og tyske statsborgere. Indtil 1990 omfatter de tyske tal alene Vesttyskland. Figuren viser, at der både er klare paralleller og forskelle i beskæftigelsesudviklingen for ikke-vestlige indvandrere og den øvrige befolkning i Danmark og Tyskland.

Et fællestræk er, at indvandrerne beskæftigelse ligger under niveauet for den øvrige befolkning i begge lande. Således var 49% af de ikke-vestlige statsborgere i Tyskland beskæftigede i 2002, mod 65% af de tyske statsborgere. I Danmark var i samme år kun 38% af de ikke-vestlige statsborgere i beskæftigelse mod 76% af de danske statsborgere.

Ud over dette fællestræk demonstrerer figuren imidlertid også en af hovedforskellene mellem integrationen i de to lande. For både i absolutte og relative tal er beskæftigelsen for de udenlandske statsborgere lavere i Danmark end

i Tyskland. Integrationen har således været mere succesfuld i Tyskland end i Danmark.

Figur 1. Beskæftigelsesfrekvens for indenlandske og udenlandske statsborgere fra ikke-vestlige lande i aldersgruppen 16 til 66 år i Danmark og Tyskland, 1985-2002.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af Eurostat og Danmarks Statistik.

At man i Tyskland har haft bedre held med at få de udenlandske statsborgere i arbejde end i Danmark, betyder i midlertid ikke, at problemerne her er løst. Som det fremgår af figur 1, har Tyskland oplevet en faldende trend i beskæftigelsen for ikke-vestlige indvandrere siden midten af 1980'erne, og det er en udvikling, som kan spores helt tilbage til begyndelsen af 1970'erne.

Den udvikling kan man se en klar parallel til i Danmark, hvor beskæftigelsesfrekvensen faldt markant fra 1985 til 1994. For selvom beskæftigelsen siden er steget ikke mindst på grund af det økonomiske opsving, så har beskæftigelsen blandt ikke-vestlige indvandrere aldrig nået sit tidligere niveau. På baggrund af forløbsdata fra Danmark kan vi imidlertid konkludere, at en stor del af forklaringen på den faldende beskæftigelsestrend er, at de nye ikke-vestlige indvandrere, som er kommet til Danmark efter 1970'erne, har haft en betydelig dårligere arbejdsmarkedstilknudning fra første færd. Frem til 1999 har hver nyankommen årgang således haft en lavere erhvervsdeltagelse end årgangen før. Udviklingen skyldes dels en stigende andel af flygtninge, som generelt har en lavere erhvervsdeltagelse, dels at også nye indvandrere (inkl. familiesammenførte) fra de traditionelle gæstearbejderlande har haft en lavere erhvervsdeltagelse end de landsmænd, som er ankommet tidligere.

Et andet fællestræk for indvandrerne i Danmark og Tyskland er, at deres beskæftigelse er meget konjunkturfølsom. De større udsving i ledigheden for indvandrere betyder, at de må bære en forholdsmæssig stor andel af de samlede omstillingsomkostninger i økonomien. At det forholder sig sådan, kan delvist forklares ved, at indvandrere i højere grad er koncentreret i de konjunkturfølsomme erhverv end danskere. En anden medvirkende forklaring kunne imidlertid være, at indvandrerne muligvis placeres bagest i jobkøen på grund af manglende færdigheder, diskrimination eller andet.

På trods af forskellen i beskæftigelsesniveauet for udenlandske statsborgere i Tyskland og Danmark er beskæftigelsesmønstret for de enkelte nationaliteter ganske ensartet i de to lande. Dette fremgår af tabel 1, som viser beskæftigelsesfrekvensen blandt fem store grupper af udenlandske statsborgere. Oplysningerne stammer fra spørgeskemaundersøgelserne RFMS-G og RFMS-D, som er udarbejdet til dette projekt.

Tabel 1. Beskæftigelsesfrekvensen for udenlandske statsborgere i Tyskland og Danmark fordelt på oprindelsesland. %.

	Tyskland 2002	Danmark 2001
Det tidligere Jugoslavien	53	47
Iran	57	37
Libanon	34	20
Polen	64	56
Tyrkiet	52	50
Alle 5 nationaliteter ¹	54	46
Antal observationer	5.453	1.172

Note: 1) Vægtet i henhold til de respektive gruppers størrelse i Tyskland og Danmark.

Kilde: RFMS-G og RFMS-D. Alle respondenter 16-65 år.

Polske statsborgere har den højeste beskæftigelsesandel i begge lande, mens beskæftigelsen er lavest for udenlandske statsborgere fra Libanon, som i realiteten ofte er statsløse palæstinensere. Personer fra Iran, Tyrkiet og det tidligere Jugoslavien befinder sig imellem disse yderpunkter. Blandt de tre nationaliteter er tyrkerne dem, som oftest har beskæftigelse i Danmark, mens det i Tyskland er iranerne.

I tabel 2 er vist, at også indvandrernes relative beskæftigelsesandel fordelt på køn er nogenlunde den samme i Tyskland og Danmark. Det generelt højere beskæftigelsesniveau blandt danske kvinder ser således ikke ud til at have smittet af på indvandrerkvinderne i Danmark.

Den svage arbejdsmarkedstilkytning blandt indvandrerne er som nævnt ikke kun et problem for indvandrerne selv, men også for såvel den tyske som den danske velfærdsstat. I begge lande er der nemlig udsigt til, at forsørgerbyrden vil øges i de kommende år som følge af en stigende andel af ældre i befolkningen. Dette forhold understreger nødvendigheden af at integrere indvandrerne betydeligt bedre på arbejdsmarkedet, end det sker i dag.

Det er derfor også værd at hæfte sig ved, at det til analysens mere opmuntrende træk hører, at integrationen ser ud til at forløbe betydeligt bedre for 2. end for 1. generation. Hvis tilstrømningen af nye indvandrere ikke er for høj, bliver integrationen på meget langt sigt måske derfor mere et spørgsmål om uddannelsesvalg og lønninger end om beskæftigelsesniveau.

Tabel 2. Beskæftigelsesfrekvens fordelt på køn og statsborgerskab. %.

Statsborgerskab	Tyskland 2001/2002		Danmark 2001	
	Tysk	Udenlandsk	Dansk	Udenlandsk
Mænd	73	62	81	57
Kvinder	60	45	72	37
I alt	67	54	76	46
Observationer	201.878	5.453	10.200	1.172

Kilder: Tyske og danske statsborgere: Eurostat Labour Force Survey 2001. Udenlandske statsborgere: RFMS-G, 2002, and RFMS-D, 2001. Alle respondenter 16-65 år fra 5 ikke-vestlige lande.

Hvad er forklaringen på, at indvandrere har en dårligere arbejdsmarkedstilkytning?

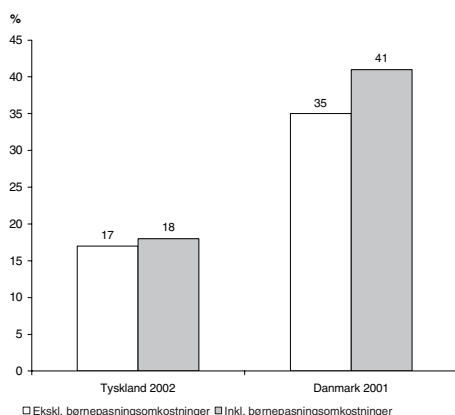
Nogle af årsagerne til den ringere arbejdsmarkedstilkytning kunne være: diskrimination, dårlige kvalifikationer, manglende kontakt med den øvrige befolkning, helbredsproblemer og familiemæssige forpligtigelser, som forhindrer den pågældende i at påtage sig et job.

Desuden peger både denne og tidligere danske undersøgelser på, at de økonomiske incitamenter er af betydning for sandsynligheden for at være i beskæftigelse for såvel indvandrere som danskere. Derfor kunne en anden årsag til indvandrernes dårlige arbejdsmarkedstilkytning, specielt i Danmark være, at de økonomiske incitamenter i mange tilfælde er ringe.

En beregning af den økonomiske gevinst for indvandrere ved at være i fuldtidsarbejde frem for på arbejdsløshedsdagpenge (nettogevinsten) er vist i figur 2. Det fremgår her, at andelen af beskæftigede indvandrere i alderen 25-55 år, som har mindre end 100 Euro (ca. 750 kr.) ekstra om måneden frem for på dagpenge, er 17-18% i Tyskland og 35-41% i Danmark, afhængigt af om omkostningerne til børnepasning inkluderes i beregningen eller ej. Når de økonomiske incitamenter er lavere for indvandrere i Danmark end i Tyskland, skyldes det primært, at det danske dagpengesystem giver en bedre dækning til lavtlønsgrupperne, herunder indvandrere. Derimod er dækningen bedre for de højere lønnede i Tyskland end i Danmark.

Et andet forhold, som undersøgelsen peger på har negativ indflydelse på den fremtidige beskæftigelse, er manglende rådighed blandt de arbejdsløse indvandrere. Det er derfor interessant at undersøge forskellen på, hvor mange arbejdsløse indvandrere, som opfylder ILO's rådighedskriterier i Tyskland og Danmark. Resultatet fremgår af figur 3, som viser, at 60% af de arbejdsløse indvandrere i Tyskland opfylder kriterierne mod 51% af indvandrerne i Danmark. Til sammenligning kan nævnes, at blandt alle arbejdsløse i Danmark er andelen i 2002 66%.

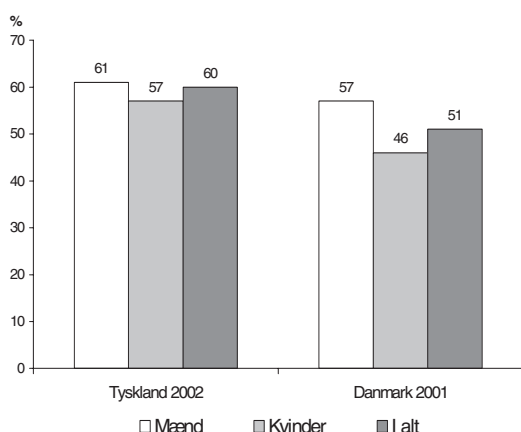
Figur 2. Andel af beskæftigede indvandrere for hvem nettogevinsten ved at arbejde er mindre end 100 Euro pr. måned.

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

I Danmark er kontanthjælpsmodtagere (såvel indvandrere som danskere) mindre tilbøjelige til at stå til rådighed end dagpengemodtagere, mens rådigheden i Tyskland kun i meget begrænset omfang er afhængig af ydelsestypen. På tilsvarende vis er forskellene imellem rådigheden for mænd og kvinder også meget mindre blandt indvandrere i Tyskland sammenlignet med Danmark. Disse forskelle må i vidt omfang forventes at afspejle forskelle i opbygningen af velfærdsydelser i de to lande, hvor man i Danmark i videre omfang end i Tyskland tilskynder kvinderne til at deltage på arbejdsmarkedet uanset kvalifikationer og beskæftigelseschancer. Det medfører tilsyneladende, at der også er flere kvindelige indvandrere i Danmark, som modtager arbejdsløshedsunderstøttelse samtidig med, at de tager sig af de hjemlige gøremål.

Figur 3. Andel af arbejdsløse indvandrere i Tyskland og Danmark, som opfylder ILO's rådighedskriterier.

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

En samlet analyse af hvilke faktorer, som er af betydning for, om indvandrerne deltager på arbejdsmarkedet og er i beskæftigelse, er vist i tabel 3. Kun statistisk sikre effekter er medtaget. De viste marginaleffekter måler, hvor

meget sandsynligheden for at deltage i arbejdsstyrken og være beskæftiget ændrer sig, hvis to personer med ellers gennemsnitlige (ens) karakteristika adskiller sig fra hinanden. Et eksempel kan gives ud fra første række i tabel 3. Mandlige tyske indvandrere med gennemsnitlige karakteristika har 86% sandsynlighed for at deltage i arbejdsstyrken mod 62% sandsynlighed for de kvindelige indvandrere. Alt i alt har mændene derfor 24%-point større sandsynlighed end kvinderne for at være i den tyske arbejdsstyrke. Mandlige danske indvandrere har derimod kun 7%-point større sandsynlighed for at deltage i arbejdsstyrken end kvinderne. Men når først kvinderne deltager på det tyske arbejdsmarked, har de 5%-point større chance for at være i beskæftigelse end mændene. I Danmark har indvandrerkvinderne 10%-point lavere sandsynlighed for at være i beskæftigelse.

Analysen viser desuden, at indvandrerens "human capital" spiller en afgørende rolle for deres arbejdsmarkeds-tilknytning. Således er såvel indvandreres chance for arbejdsmarkedsdeltagelse som beskæftigelse positivt forbundet med: godt helbred, gode sprogkundskaber og en god uddannelsesmæssig baggrund, enten fra hjemlandet eller endnu bedre fra Tyskland/Danmark. Generelt spiller de uddannelsesmæssige kvalifikationer en større rolle i Tyskland end i Danmark.

Faglige uddannelser har en positiv indvirkning på arbejdsmarkeds-tilknytningen i begge lande, hvorimod effekten af at have en universitetsuddannelse er mindre entydig. Når beskæftigelsen er højere for universitetsuddannede, er det først og fremmest, fordi de oftere deltager i arbejdsstyrken. Blandt de, som deltager i arbejdsstyrken, ser de universitetsuddannede derimod ikke ud til at have højere sandsynlighed for at være i beskæftigelse end personer uden uddannelse. Der er ganske vist tegn på en positiv sammenhæng mellem beskæftigelse og universitetsuddannelse i Danmark, men denne sammenhæng kan også forklares ved, at de universitetsuddannede har bedre sprogkundskaber.

Hvad alder angår, viser resultaterne, at chancen for at deltage i arbejdsstyrken er størst for indvandrere i begyndelsen af 30'erne, men lavere for de helt unge og specielt de ældre i både Tyskland og Danmark. For en tysk indvandrer med gennemsnitlige kendetegn, herunder at vedkommende er 37 år, falder sandsynligheden for at være i arbejdsstyrken med 0,3%-point, hvis vedkommende i stedet er 38 år. Men hvis en tysk indvandrer har opholdt sig et år længere i Tyskland end gennemsnittet (16 år), så stiger vedkommendes sandsynlighed for at deltage i arbejdsstyrken med 0,5%-point. Som det fremgår af tabel 3, er resultaterne for Danmark ganske tilsvarende. I både Danmark og Tyskland er sandsynligheden for at deltage i arbejdsstyrken således større, hvis man er mellem 25 og 45 år, og har opholdt sig længe i landet. Derimod ser hverken alder eller opholdstid ud til at være afgørende for beskæftigelseschancerne, når først man deltager i arbejdsstyrken.

Tabel 3. Sandsynlighed for at indvandrere mellem 18 og 59 år deltager i arbejdsstyrken og er i beskæftigelse i Tyskland 2002 og Danmark 2001. Marginaleffekter.

		Tyskland		Danmark	
		Arb.- styrke	Be- skæfti- get	Arb.- styrke	Be- skæfti- get
Køn og småbørn	Mand	24	-5	7	10
	Mand med børn	9			
	Kvinde med børn	-29		-7	
Dårligt helbred		-25	-32	-55	-23
Beskæftigelse i hjemland			-3		
Uddannelse i hjemland		7	6		
Universitetsudd. i modtagerland		8		13	
Faglig udd. i modtagerland		8	5	6	7
Sprog	Tales middel/godt	18	5	13	6
	Tales flydende	23	10	15	14
Oprindel- sesland	Det tidligere Jugoslavien				9
	Iran			-11	
	Libanon	-9			-31
	Pakistan	na.	na.	-16	7
	Polen	9	5	9	7
	Somalia	na.	na.		-11
	Vietnam	na.	na.		12
Flygtning (ja vs. nej)		-9	-6		
Statsborgerskab fra modtagerland		12			
Arbejdsløshed i region (i %)		-0,9	-1,4		
Alder		-0,3		-0,2	
Opholdstid		0,5		0,3	
En beregning med yderligere kontrolvariabler viser:					
Kontakt med øvrig befolkning (meget vs. lidt)		8			9
Religion	Stærkt troende, muslim	-7			
	Stærkt troende, ikke muslim				-11
Bor i ghetto			-5	-7	-5
Antal observationer		4.409	3.050	2.226	1.733

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

Betydningen af de øvrige forhold og egenskaber varierer imellem de to lande. F.eks. har flygtninge og personer, som bor i områder med høj arbejdsløshed, en lavere sandsynlighed for at deltage i arbejdsstyrken i Tyskland, mens det ikke er tilfældet i Danmark. Analysen viser også, at mens det i Tyskland er libaneserne, som alt andet lige har den laveste sandsynlighed for at deltage i arbejdsstyrken, så er det i Danmark iranere og pakistanere. Derimod har libanesere sammen med somaliere den lave-

ste sandsynlighed for at være i beskæftigelse i Danmark. Polakkerne derimod har den højeste sandsynlighed for at deltage på arbejdsmarkedet og være i beskæftigelse i både Tyskland og Danmark.

Desuden viser analysen, at kontakt med den øvrige befolkning er positiv relateret til arbejdsmarkedstilknypningen: I Tyskland ved at øge chancen for arbejdsmarkedsdeltagelse, i Danmark ved at højne beskæftigelseschancen. At bo i et ghettoområde, hvor over halvdelen af beboerne er af fremmed herkomst, er derimod negativt relateret til arbejdsmarkedstilknypningen i både Tyskland og Danmark, ligesom det ser ud til at være tilfældet, hvis man er stærkt religiøs. Sidstnævnte effekt gør sig dog kun gældende for stærkt troende muslimer i Tyskland og stærkt troende ikke-muslimer i Danmark. Som tilfældet var med "kontakt med den øvrige befolkning", så ses effekten at gå via deltagelse i arbejdsstyrken i Tyskland og via beskæftigelsen i Danmark.

Indvandrernes placering i jobhierarkiet

Et andet interessant aspekt af indvandreres beskæftigelse er fordelingen på brancher. Analysen viser her, at med få undtagelser er beskæftigelsesmønstret for indvandrere ens i de to lande, ligesom tilfældet er for danskere og tyskere. Der er derimod i begge lande stor forskel på, hvor indvandrere og den øvrige befolkning arbejder. F.eks. arbejder ca. 30% af indvandrerne i både Tyskland og Danmark inden for serviceindustrien, som bl.a. omfatter rengøring. Det er dobbelt så mange som blandt tyskere og danskere. Der er også relativt mange indvandrere ansat inden for fremstillingsvirksomhed, men derimod betydeligt færre indvandrere i den offentlige sektor, specielt i Tyskland. I Tyskland er der til gengæld ansat mange indvandrere inden for bygge- og anlægsvirksomhed, hvilket bestemt ikke er tilfældet i Danmark. Dette kan skyldes, at væsentlig flere indvandrere i Tyskland end i Danmark har en faglig uddannelse.

Som man ville forvente, adskiller indvandrerne sig ikke kun, hvad angår branchefordeling fra den øvrige befolkning, men også med hensyn til hvilken type af job de bestrider. Der er således relativt mange indvandrere beskæftiget i den laveste jobkategori "Elementært arbejde", nemlig 28% i Danmark og 32% i Tyskland mod hhv. 7% af tyskerne og 11% af danskerne. I den modsatte ende af skalaen finder man "arbejde der kræver kvalifikationer på højeste niveau", som kun bestrides af 3% og 5% af indvandrerne i hhv. Tyskland og Danmark, mod 11% og 13% blandt tyskere og danskere.

Forholdet mellem indvandrernes kvalifikationer og jobtyper er analyseret i en særlig analyse. Det overordnede billede er, at indvandrere i Tyskland har en større sandsynlighed for at blive ansat i job på højt eller mellem niveau sammenlignet med elementært niveau, hvis de har en universitetsuddannelse, en faglig uddannelse eller en gymnasial uddannelse fra Tyskland, har uddannelse eller erhvervs erfaring fra hjemlandet, taler godt tysk, er fra Iran, men helst ikke flygtning, bor uden for ghettoområ-

derne, men arbejder inden for finansieringsvirksomhed eller den offentlige sektor.

I Danmark er sandsynligheden for, at indvandrere har et job på højt eller mellem niveau frem for på elementært niveau også større, hvis man har afsluttet en uddannelse i Danmark eller i hjemlandet, taler godt dansk, er beskæftiget i den offentlige sektor og bor uden for ghettoområderne. Resultaterne viser også, at blandt de relativt få somaliere, som er i arbejde, er sandsynligheden for at have et arbejde på højt eller mellem niveau relativt stor. Det er også tilfældet for indvandrere med dansk statsborgerskab. At være stærkt troende muslim mindsker derimod chancen. I modsætning til i Tyskland spiller det imidlertid ingen rolle, om man er flygtning eller ej.

I Tyskland har man større chance for at være beskæftiget på lavere niveau frem for elementært niveau (som jo er den laveste kategori), hvis man er: lidt yngre, har en faglig uddannelse eller har en uddannelse fra hjemlandet, taler rimeligt godt tysk, er iraner eller arbejder indenfor bygge- og anlægsvirksomhed. Chancen mindskes derimod, hvis man arbejder inden for servicevirksomhed eller i den offentlige sektor. I Danmark øger det sandsynligheden for at være beskæftiget på lavere niveau frem for elementært niveau, hvis man har en faglig eller gymnasial uddannelse, og det mindsker sandsynligheden, hvis man er ansat i en servicevirksomhed. Derimod er det kun i Danmark at beskæftigede på lavere niveau oftere har længere opholdstid, erhvervserfaring fra hjemlandet, men sjældnere er kvinder med børn.

Alt i alt viser analysen, at for de indvandrere, som er i beskæftigelse, spiller deres erhvervede "human capital" en afgørende rolle for, hvilken type af arbejde de får. Især ser uddannelsesmæssige og sproglige kvalifikationer ud til at være vigtige. Dette resultat peger i retning af, at det er kvalifikationsmæssige krav, som er afgørende for beskæftigelsen, hvilket er et positivt resultat i den forstand, at det er faktorer, som den enkelte indvandrer selv har mulighed for at påvirke.

Indvandrernes lønninger

Tæt knyttet til spørgsmålet om indvandrernes beskæftigelsestyper er naturligvis deres lønninger. Et forhold der selvsagt har stor indflydelse på den enkeltes muligheder for at opnå en god levestandard, og samtidig påvirker overførslerne til og fra det offentlige. Derfor er der i tabel 4 vist en oversigt over indvandrernes ugentlige lønninger fordelt på nationalitet og køn. Opgørelsen viser store lønmæssige forskelle både mellem kønnene og de enkelte nationaliteter i de to lande.

For begge køn og i begge lande gælder det dog, at indvandrere, som har fået et tysk/dansk statsborgerskab, tjener den højeste løn. Det kan både skyldes, at de, som har erhvervet modtagerlandets statsborgerskab i forvejen, er de bedst integrerede, men også at statsborgerskabet kan sikre dem nogle bedre jobs.

Blandt de øvrige nationaliteter tjener polakkerne generelt mest. I Danmark er det således de polske mænd og kvinder, som tjener mest, mens det i Tyskland er mænd fra Polen og kvinder fra det tidligere Jugoslavien, som toppe inden for de respektive grupper. I bunden finder vi derimod tyrkiske kvinder og libanesiske mænd i Tyskland og libanesiske kvinder og iranske mænd i Danmark.

Tabel 4. Indvandrernes ugentlige løn (i Euro) fordelt på statsborgerskab og køn.

	Tyskland		Danmark	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
Tyrkiet	455	238	557	423
Det tidligere Jugoslavien	468	315	553	429
Polen	514	273	631	495
Iran	469	294	(511)	(406)
Libanon	304	249	(530)	(352)
Statsborgerskab fra modtagerland	579	386	695	557
Antal observationer	1.123	897	500	386

Note: Gennemsnit baseret på mindre end 20 observationer er vist i parentes.

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

En mere udførlig analyse af, hvilke faktorer som påvirker indvandrernes ugentlige lønninger, herunder deres arbejdstid, er gengivet i tabel 5. Kun statistisk sikre resultater er vist. Tabellen kan læses således, at når man tager højde for andre faktors indflydelse, er mandlige indvandreres ugeløn i Tyskland 44% højere end for kvindelige indvandrere, mens forskellen i Danmark er mere beskeden, nemlig 12%. Resultaterne for de øvrige variable viser, at kundskaber erhvervet i modtagerlandet forøger lønnen både i Tyskland og i Danmark, ligesom et øget ugentligt antal arbejdstimer gør. Derimod har indvandrere, som arbejder i lidt mindre virksomheder, i begge lande en indtjening, som ligger ca. 10% under niveauet for andre. I Tyskland finder man desuden, at tyrkere og især libanesere tjener noget mindre end de øvrige nationaliteter, også når man har taget højde for forskelle i kvalifikationer. Et tilsvarende mønster findes ikke i Danmark.

Betydningen af alder og erhvervserfaring (fra modtagerlandet) illustreres lettest ved hjælp af figurer. Derfor er sammenhængen mellem alder og løn gengivet i figur 4, hvor de to kurver (A og B) viser de aldersbetingede lønprofiler, som de vil se ud for en indvandrer med gennemsnitlige karakteristika i hhv. Danmark og Tyskland. Figuren viser, at den aldersbetingede lønprofil for indvandrere i Danmark ligger betydeligt over niveauet for Tyskland, og at forskellen svagt øges med alderen. Indvandrere i Danmark får således en noget højere løn end indvandrere i Tyskland. Denne forskel overstiger klart lønforskellen for en gennemsnitlig industriarbejder i hhv. Tyskland og

Danmark og kan skyldes den større lønspredning i Tyskland.

Tabel 5. Faktorer som påvirker indvandrernes ugentlige løn. %.

	Tyskland 2002	Danmark 2001
Mænd	44	12
Grundskole i modtagerland	15	
Gymnasial/universitets udd. i modtagerland	27	19
Faglig uddannelse i modtagerland	27	
Taler sproget godt/flydende	8	6
Helbredsproblemer	-15	
Arbejder i lidt mindre virksomhed	-10	-10
Branche		
Offentlig sektor	23	-7
Fremstillingsvirksomhed	32	
Bygge og anlæg samt minedrift	32	
Født i modtagerland	24	
Statsborgerskab		
Tysk / dansk	23	
Det tidligere Jugoslavien	14	
Iransk	11	
Libanesisk	-11	
Polsk	10	
Alder	6	5
Alder²	-0,1	-0,1
Opholdstid	-0,7	14,2
Opholdstid²	0,8	-2,6
Opholdstid³	0,04	0,002
Opholdstid⁴	0,001	0,2
Ugentlig arbejdstid	0,1	2,4
Antal observationer	1.998	879

Anm: Alder og opholdstid indgår som henholdsvis 2. og 4. gradspolynomier i løn estimationen. For et samlet overblik over disse to forholds betydning for lønnen henvises til figur 4 og 5.

Kilder: RFMS-G og RFMS-D.

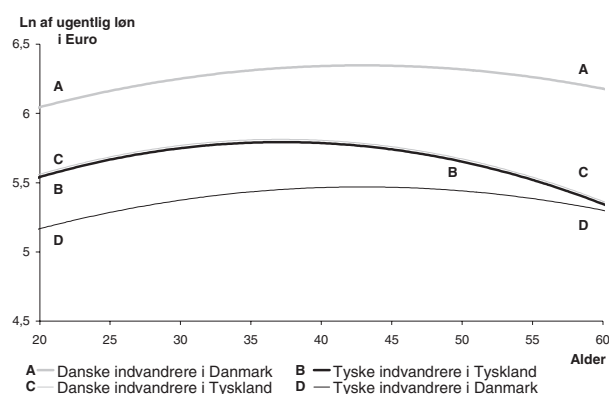
På tilsvarende måde viser kurverne A og B i figur 5 lønprofiler afhængig af erhvervserfaring for hhv. Tyskland og Danmark. Da der ikke er nogle indvandrere med mere end 20 års erhvervserfaring i den danske undersøgelse, vises kurverne for Danmark kun frem til dette tidspunkt. Som det fremgår, er kurven for de danske indvandrere (A) meget flad, hvilket indikerer, at lønnen kun i begrænset omfang stiger med erhvervserfaringen. For tyske indvandrere stiger lønningerne mere i takt med erhvervserfaringen, men startlønnen er til gengæld lavere, så selvom en god del af lønefterslæbet indhentes med tiden, når man ikke det danske lønniveau.

De to sidste kurver (C og D) i figur 4 og 5 viser en analyse, hvor det undersøges, hvad indvandrere fra Danmark

ville forventes at få i løn, hvis de boede i Tyskland (C) og tilsvarende for indvandrere fra Tyskland, hvis de boede i Danmark (D).

Af analysen ses, at danske indvandrere i Danmark (A) klarer sig bedre end såvel tyske indvandrere i Tyskland (B) som danske indvandrere i Tyskland (C) og tyske indvandrere i Danmark (D), uanset om man ser på lønprofilen på basis af alder eller erhvervserfaring. De danske indvandrere i beskæftigelse ville altså lide et økonomisk tab, hvis de i stedet blev beskæftiget i Tyskland.

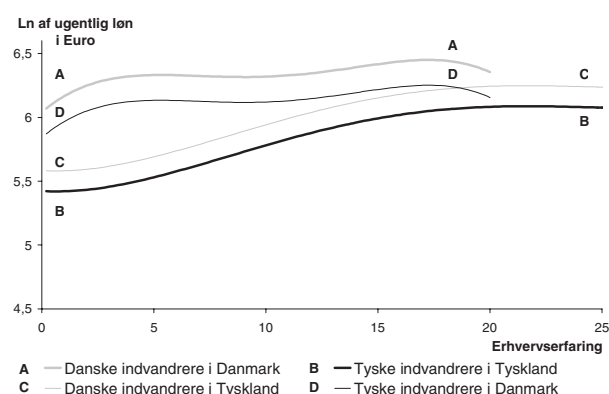
Figur 4. Aldersbetinget lønprofil.

Note: $\text{Ln}(5,5) = 244,7$ Euro, $\text{Ln}(6) = 403,4$ Euro. (100 Euro = 744 DKK).

Kilder: RFMS-G og RFMS-D.

Figur 5. Erfaringsbetinget lønprofil.

Note: $\text{Ln}(5,5) = 244,7$ Euro, $\text{Ln}(6) = 403,4$ Euro. (100 Euro = 744 DKK).

Kilder: RFMS-G og RFMS-D.

Omvendt viser analysen, at de tyske indvandrere i Tyskland (B) klarer sig dårligere end både danske indvandrere i Danmark (A) og danske indvandrere i Tyskland (C), og i den erfaringsbaserede analyse også dårligere end tyske indvandrere i Danmark (D). På baggrund af de erfaringsbetingede lønprofiler ville beskæftigede tyske indvandrere således få forbedret deres lønninger, hvis de flyttede fra Tyskland til Danmark og fik job, især i begyndelsen af deres arbejdsliv, hvor de lavere tyske startlønninger for alvor slår igennem.

Selvstændige indvandrere

Af Amelie Constant, Ph.D. (Econ), IZA og Marie Louise Schultz-Nielsen, cand.polit., Rockwool Fondens Forskningsenhed

De selvstændige spiller en vigtig rolle i samfundsøkonomien, fordi deres virke kan bidrage til teknologiske fremskridt, jobskabelse og økonomisk vækst, og dermed samtidig aflaste de offentlige budgetter. For den enkelte kan tilværelsen som selvstændig desuden være forbundet med større personlig frihed og økonomisk uafhængighed. Derfor skal der i det følgende sættes fokus på de selvstændige indvandrere i såvel Tyskland som Danmark, hvor vi for de samme fem indvandrergrupper i de to lande undersøger, hvem der vælger at blive selvstændige, og hvad deres økonomiske afkast er ved det.

Mere præcist så undersøges det med udgangspunkt i de indvandrere, som deltager i arbejdsstyrken: 1) Hvad der karakteriserer de selvstændige, 2) Hvilken løn man tjener, når man først er blevet selvstændig, og 3) Hvad der er afgørende for lønningsniveauet.

Hvilke indvandrere bliver selvstændige?

Generelt er andelen af selvstændige i både Tyskland og Danmark relativ lav sammenlignet med andre lande. Blandt de indvandrere, som deltager på arbejdsmarkedet, er andelen af selvstændige derimod højere, nemlig 9% i Tyskland og 10% i Danmark.

For indvandrere i Tyskland og Danmark er der forskelle mellem selvstændige og lønmodtagere fra samme land, men også mellem selvstændige i de to lande. I Tyskland er de selvstændige indvandrere bedre uddannede, lidt ældre og har boet længere tid i landet end lønmodtagere blandt indvandrere. De har også oftere en far, som er selvstændig, flere bor i ejerboliger, hvorimod færre er bosat i ghettoområder. I Danmark er forskellen mellem selvstændige og lønmodtagere sværere at få øje på, især hvad angår deres "human capital".

Selvstændige i Danmark og Tyskland har imidlertid en række fællestræk. For det første er iranerne i begge lande den gruppe, som oftest er selvstændige, ligesom mange selvstændige i både Tyskland og Danmark er kommet som flygtninge. I Tyskland er der dog endnu flere, som har fået opholdstilladelse af beskæftigelsesgrunde.

Der er desuden i undersøgelsen foretaget en samlet ana-

lyse af hvilke forhold, som kendetegner de indvandrere, der vælger at blive selvstændige. De forhold, som i analysen viser sig at have en statistisk sikker effekt, fremgår af tabel 1. Det ses her, at den marginale effekt for indvandrermand i Tyskland er 5%-point, hvilket betyder at indvandrermand i Tyskland med gennemsnitlige karakteristika har 5%-point større sandsynlighed for at være selvstændige end tilsvarende indvandrerkvinder.

Alt i alt viser analysen for Tyskland, at veluddannede, raske mænd fra Iran og Libanon er de, som er mest tilbøjelige til at blive selvstændige frem for lønmodtagere. Det samme gælder for lidt ældre indvandrere med mere erhvervs erfaring og indvandrere, der er husejere, og som måske derigennem kan stille sikkerhed. Desuden understreger analysen betydningen af forældrenes baggrund, idet indvandrere, hvis fædre har været selvstændige selv er mere tilbøjelige til også at blive det.

Tabel 1. Sandsynligheden for at være selvstændig for indvandrere, som deltager i arbejdsstyrken i Tyskland og Danmark. Marginal effekter.

	Tyskland 2002	Danmark 2001
Mænd	5	6
Grundskole i modtagerland	3	
Gymnasial/Universitets udd. i modtagerland	3	
Helbredsproblemer	-3	6
Far har været selvstændig	3	
Boligejer	8	
Bor i ghetto	-2	
Oprindelsesland: Det tidligere Jugoslavien		-8
Iran	9	6
Libanon	5	
Alder	5	
Opholdstid	3	
Antal observationer	3.393	1.253

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

Af den tilsvarende danske analyse fremgår det, at indvandrermand og iranere også i Danmark har større sandsynlighed for at blive selvstændige. Det samme er bemærkelsesværdigt nok tilfældet for indvandrere med helbredsproblemer. Personer fra det tidligere Jugoslavien har derimod lavere sandsynlighed for at være selvstændige.

Som det fremgår af ovenstående, er de selvstændige indvandrere fra Danmark ikke bedre uddannede end lønmodtagerne, som tilfældet var i Tyskland. Set i forhold til de selvstændige tyske indvandrere er de danske selvstændige indvandrere da også relativt dårligt uddannede, og når de er blevet selvstændige, kan det muligvis skyldes, at jobmulighederne i øvrigt var begrænsede. Som det vil fremgå siden hen, er den økonomiske gevinst ved at blive selvstændig ikke til stede i Danmark, så en del ville formentlig foretrække et job som lønmodtager, hvis de kunne finde et.

Hvor meget tjener de selvstændige indvandrere?

At tilværelsen som selvstændig kan være et godt valg, set

ud fra en økonomisk betragtning, fremgår af tabel 2. Her ses det, at de selvstændige indvandrere i Tyskland angiver at tjene ca. dobbelt så meget som lønmodtagerne. Det er absolut ikke tilfældet i Danmark, hvor de selvstændiges indkomster ligger en smule under niveauet for de indvandrere, som er lønmodtagere.

Tabel 2. Gennemsnitlig løn og arbejdstid per uge for indvandrere.

	Tyskland 2002		Danmark 2001	
	Selvstændige	Lønmodtagere	Selvstændige	Lønmodtagere
Løn i Euro	768	386	624	630
Arbejdstid	54	35	51	35

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

En statistisk analyse viser, at noget af det, som er afgørende for de selvstændige tyske indvandreres lønniveau, er deres alder, og hvor længe de har drevet virksomheden, idet højere alder (op til et vist punkt) og langt ejerskab har en positiv indvirkning på lønniveauet. Beboelse i områder med høj etnisk koncentration eller at være indehaver af en mindre virksomhed har derimod en negativ virkning på lønniveauet. Sidstnævnte kan i tabel 3 ses ved, at indehavere af mindre virksomheder tjener 41% mindre end andre. Uddannelsesniveaue, som havde indflydelse på, om de tyske indvandrere blev selvstændige, ser imidlertid ikke ud til at have en klar indvirkning på lønnen, ligesom indvandrerens nationalitet heller ikke ser ud til at være afgørende for lønnen.

Tabel 3. Løn estimation for selvstændige indvandrere. Ugentlig lønforskel afhængig af karakteristika. %.

	Tyskland 2002	Danmark 2001
Helbredsproblemer		-55
Mindre virksomhed	-41	
Bor i ghetto	-22	
Antal års ejerskab af virksomhed	2	
Alder	6	
Alder ²	-0,1	
Antal observationer	177	81

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

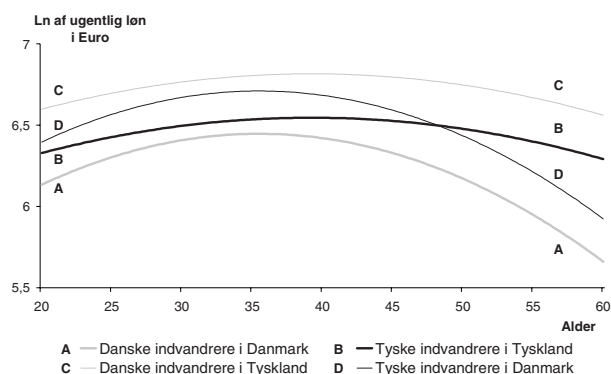
For Danmarks vedkommende kan analysen kun finde statistisk sikkert belæg for, at indvandrere med helbredsproblemer tjener betydeligt mindre end andre selvstændige indvandrere. Når effekten af de øvrige variable er svage, kan det skyldes det lave observationsantal.

Generelt er der dog ikke tvivl om, at den gennemsnitlige selvstændige indvandrer i Tyskland tjener mere end i Danmark. Det fremgår også af figur 1, hvor de to kurver (A og B) illustrerer den gennemsnitlige indtjeningsprofil over livsforløbet for de selvstændige indvandrere i henholdsvis Danmark og Tyskland. Indtjeningsprofilerne er

beregnet på baggrund af de gennemsnitlige karakteristika hos de selvstændige i de to lande. Kurven for Tyskland (B) ligger for alle aldersgrupper over niveauet for Danmark (A), hvilket understreger, at blandt indvandrere klarer de tyske selvstændige sig bedre økonomisk igennem hele arbejdslivet sammenlignet med danske selvstændige.

Et nærliggende spørgsmål er herefter, om den bedre indtjening blandt selvstændige indvandrere i Tyskland skyldes, at de har bedre kvalifikationer end de selvstændige indvandrere i Danmark, eller om de blot har bedre erhvervsbetingelser i Tyskland. Det spørgsmål kan besvares på baggrund af de to sidste kurver (C og D) i figur 1. Her er undersøgt, hvorledes en typisk selvstændig indvandrer fra Danmark ville klare sig økonomisk i Tyskland (C), og tilsvarende hvordan en tysk selvstændig indvandrers indtjening ville være i Danmark (D).

Figur 1. Aldersbetinget indtjeningsprofil.

Note: $\text{Ln}(6) = 403,4$ Euro, $\text{Ln}(6,5) = 665,1$ Euro. (100 Euro = 744 DKK).

Kilde: RFMS-G og RFMS-D.

Analysen viser, at selvstændige tyske indvandrere over livsforløbet ville kunne tjene omtrent det samme i Danmark (D), som de gør i Tyskland (B). De ville formentlig tjene lidt mere i Danmark, indtil de når en alder af 48 år, men herefter tjene mindre. De tyske indvandrere ville samtidig tjene mere i Danmark, end danske indvandrere (A) gør. Det indikerer at de tyske indvandrere medbringer kvalifikationer, som ville blive honoreret i Danmark.

Hvis de selvstændige indvandrere i Danmark (A), i stedet havde bosat sig i Tyskland (C), ville de over hele livsforløbet klare sig bedre end i Danmark, og faktisk også klare sig bedre, end de selvstændige indvandrere gør i Tyskland (B). Det viser, at de danske selvstændiges kvalifikationer ville blive værdsat i Tyskland, men også at indtjeningsmulighederne for de selvstændige indvandrere i Tyskland generelt er bedre.

Sociale overførsler til indvandrere i Danmark og Tyskland

Af Niels-Kenneth Nielsen, cand.polit., Rockwool Fondens Forskningsenhed

Introduktion

Rockwool Fondens Forskningsenhed har i de senere år publiceret en del resultater om indvandrere og efterkommeres brug af det sociale system i Danmark (se fx Nielsen, 2002¹). Resultaterne er ganske entydige, nemlig at særligt ikke-vestlige indvandrere er stærkt overrepræsenteret blandt modtagere af overførselsindkomster, mens situationen er noget bedre for de ikke-vestlige efterkommere. En høj andel på overførselsindkomst forklares hovedsageligt af svag tilknytning til det danske arbejdsmarked. Indvandrere og efterkommere med oprindelse i vestlige lande er i den forstand ikke meget forskellige fra danskere, og er således heller ikke overrepræsenteret i det sociale system.

Nogle hovedresultater fra Nielsen (2002) er, at i 2000 modtog de ikke-vestlige indvandrere ca. 35% af den samlede udbetalte kontanthjælp, men udgjorde samtidig kun ca. 5% af den samlede befolkning. Analyserer man, i hvor lang tid de enkelte personer modtager kontanthjælpsydelse, kunne noget tyde på, at en betragtelig del hænger fast i det sociale system. Analysen viser, at 15% af de kvindelige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere har modtaget enten kontanthjælp, revalidering eller har været aktiveret i 4 ud af 5 år, hvor den tilsvarende procentdel for danske kvinder er 2.

Samtidig med at der her præsenteres en række ikke tidligere offentliggjorte tal for Danmark, perspektiveres de ved at sætte dem ind i en international sammenhæng. De danske tal sammenlignes med tilsvarende tal for Tyskland, som i denne forbindelse er interessant, bl.a. fordi landet har en stor indvandrerbefolkning, som i sammenligning kan minde lidt om Danmarks. Samtidig er Tyskland institutionelt noget anderledes indrettet, og dermed bliver det interessant at se, hvilken indflydelse dette har på, hvordan indvandrerne klarer sig i de to lande. Sammenligningen er gjort for de samme grupper af indvandrere og efterkommere i begge lande, hvilket vil sige indvandrere og efterkommere med oprindelse i Tyrkiet, det tidligere Jugoslavien, Iran, Libanon og Polen.

De sociale systemer i Danmark og Tyskland

Inden tallene præsenteres, vil dette afsnit give et kortfattet overblik over grundtrækkene i de to landes sociale systemer: I begge lande gælder, at adgangsreglerne til sociale ydelser generelt er de samme, hvad enten man er dansker/tysker eller udlænding. I begge lande gælder det ligeledes, at flygtninge generelt er bedre stillet, når det gælder optjening af pensionsrettigheder, sammenlignet med udlændinge, som ikke har flygtningestatus.

Bortset fra disse fællestræk er det klart, at de to systemer er noget forskelligt bygget op. Hvor de danske ydelser typisk ikke er særligt afhængige af tidligere indkomst, er dette helt omvendt for de tyske ydelser. Ligeledes er det som regel afgørende i Tyskland at have haft et stabilt arbejdsliv for at være berettiget til ydelser, som fx pension, mens man i Danmark overvejende fokuserer på opholdstid. De to systemer er nærmere beskrevet i Nielsen (2004)².

Hvem modtager sociale ydelser i Danmark og Tyskland?

Før vi tager fat på at beskrive, hvem der modtager sociale ydelser, skal der først anføres et par bemærkninger. Tidligere offentliggjorte tal fra Rockwool Fondens Forskningsenhed har baseret sig på den såkaldte indvandrer/efterkommer-definition, hvor inddelingen i befolkningsgrupper bliver foretaget på grundlag af oprindelsesland og ikke statsborgerskab. Af sammenligningsgrunde er tallene i det følgende opgjort på statsborgerskab, da det for Tyskland ikke har været muligt at foretage samme inddeling på grundlag af oprindelsesland. Der er udvalgt indvandrere og efterkommere (med udenlandsk statsborgerskab) fra de ovennævnte fem lande. Tallene for Danmark er fra 2001 og er baseret på registerdata. De tyske tal stammer fra spørgeskemaoplysninger og er indsamlet i første halvår af 2002.

Tabel 1 viser andelen i Danmark og Tyskland, der modtager arbejdsløshedsdagpenge, og andelen der modtager enten arbejdsløshedsdagpenge eller kontanthjælp. Betragter vi for Danmark i første omgang kun arbejdsløshedsdagpenge, kan man se, at personer med tyrkisk baggrund skiller sig ud med noget højere andele for både mænd og kvinder sammenlignet med de øvrige grupper. 15% af de tyrkiske mænd modtager arbejdsløshedsdagpenge, mod fx 6% af de libanesiske mænd. Forklaringen er ikke, at arbejdsløsheden hos tyrkere er tilsvarende højere, men at mange blandt de øvrige grupper ikke har optjent rettigheder til at modtage dagpenge, og i stedet modtager kontanthjælp. Dette kan ses i de to sidste kolonner i tabel 1, hvor man kan betragte andelen, der modtager enten dagpenge eller kontanthjælp. Her optræder tyrkerne med nogle af de laveste andele.

Personer med libanesiske statsborgerskab er til gengæld dem, som oftest modtager enten dagpenge eller kontanthjælp. 57% af de libanesiske kvinder modtager kontanthjælp og tilsvarende 46% for de libanesiske mænd. Betragtes alle fem lande under ét, ses det, at det trods alt

ikke er så afgørende, om man opgør tallene på basis af statsborgerskab eller på basis af indvandrer-/efterkommer definitionen. Tallene er som forventet lidt højere, når man benytter statsborgerskabsdefinitionen, fordi indvandrere med udenlandsk statsborgerskab typisk vil være personer, der har opholdt sig kortere tid i landet, og dermed ofte vil være dårligere integreret på arbejdsmarkedet.

Tabel 1. Andelen der modtager arbejdsløshedsdagpenge og kontanthjælp i Tyskland og Danmark fordelt på befolkningsgrupper (statsborgerskab). %.

	Tyskland, 18-64 år				Danmark, 18-66 år			
	Arbejdsløshedsdagpenge ²		Arbejdsløshedsdagpenge ²		eller kontanthjælp			
	Mand	Kvinde	Mand	Kvinde	Mand	Kvinde	Mand	Kvinde
Det t. Jugosla.	11	6	8	7	25	20	25	29
Iran	12	8	6	4	24	22	35	38
Libanon	27	6	6	3	53	45	46	57
Polen	11	7	7	9	16	13	15	21
Tyrkiet	18	8	15	13	22	13	25	29
Alle 5 lande	15	7	11	9	23	16	26	29
Alle 5 lande ¹	*	*	10	9	*	*	23	27
Tyskere	6	5	-	-	7	7	-	-
Danskere	-	-	4	6	-	-	6	8

Note: 1) Inkluderer naturaliserede. "-"= Data kan i sagens natur ikke forekomme. "*"= Data foreligger ikke. 2) Inkluderer for Tyskland arbejdsløshedsdagpenge (Arbeitslosenhilfe).

Kilde: RFMS-G, Den Sammenhængende Social Statistik, GSEOP 2001, egne beregninger.

Det fremgår, at andelen blandt ikke-vestlige mænd i Tyskland, der modtager arbejdsløshedsdagpenge, for alle grupper er noget højere sammenlignet med Danmark, mens andelen for kvinderne er både højere og lavere. Inddrager vi kontanthjælp bliver andelen, der modtager enten arbejdsløshedsdagpenge eller kontanthjælp, til gengæld klart højest blandt kvinder med fremmed baggrund i Danmark sammenlignet med indvandrerkvinder i Tyskland. Bemærkelsesværdigt er det, at 16% af de tyske indvandrerkvinder modtager enten dagpenge eller kontanthjælp mod 29% for indvandrerkvinder i Danmark. Forskellen mellem indvandrermand i hhv. Danmark og Tyskland er noget mere begrænset, dog med en overvægt til Danmark. For mændene skal forklaringen overvejende findes i forskelle i arbejdsmarkedstilknæytning. For kvinderne skal forklaringen snarere findes i adfærdsforskelle, hvilket der vendes tilbage til nedenfor.

I tabel 2 er vist andelen, der alene modtager kontanthjælp, dog er der tilføjet to kolonner, der angiver andelen opgjort på husstands niveau. Dette er gjort grundet sammenligningen mellem Danmark og Tyskland. I Tyskland tildeles kontanthjælpen overvejende på husstands niveau. 20% af indvandrerkvinderne i Danmark modtager kontanthjælp, mens den tilsvarende andel for mændene er 15%. De tilsvarende tal for Tyskland er hhv. 10 og 9%. Nogle grupper har relativt høje andele: 45% af de libanesiske husholdninger modtager kontanthjælp, mens tallet

for Danmark er 56%. Forskellen mellem indvandrerkvinder i hhv. Danmark og Tyskland skal som nævnt sandsynligvis forklares med adfærdsforskelle. Andelen blandt indvandrerkvinder i Tyskland, der angiver sig selv som værende husmødre, er markant højere end den tilsvarende andel i Danmark. Indvandrerkvinder i Tyskland bliver altså i højere grad forsørget af deres ægtefælle/familie, mens indvandrerkvinder i Danmark oftere modtager kontanthjælp.

Tabel 2. Andelen der modtager kontanthjælp fordelt på forskellige befolkningsgrupper (statsborgerskab). %.

	Tyskland 18-59 år			Danmark 18-66 år		
	Mand	Kvinde	Hus-holdning	Mand	Kvinde	Hus-holdning
Det t. Jugosla.	15	15	18	16	22	23
Iran	14	15	18	29	35	36
Libanon	33	41	45	40	54	56
Polen	5	7	7	7	12	12
Tyrkiet	5	7	9	10	15	18
Alle 5 lande	9	10	13	15	20	22
Alle 5 lande ¹	*	*	*	13	18	21
Tyskere	2	4	2	-	-	-
Danskere	-	-	-	2	2	3

Note: 1) Inkluderer naturaliserede. "-"= Data kan i sagens natur ikke forekomme. "*"= Data foreligger ikke.

Kilde: RFMS-G, Den Sammenhængende Social Statistik, GSEOP 2001, egne beregninger.

Direkte adspurgt svarer mange danske indvandrerkvinder, at de ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet (ønsker ikke eller søger ikke arbejde). Generelt står indvandrere i Tyskland, der modtager kontanthjælp, i højere grad til rådighed for arbejdsmarkedet, end det er tilfældet i Danmark.

Pension

Analysen af, hvem der modtager pension i hhv. Danmark og Tyskland, viser, at andelen, der modtager folkepension og førtidspension generelt er på det samme niveau. 61 % modtager folkepension i Tyskland, mens procenten for Danmark er 81. Forskellen kan dog langt hen ad vejen forklares med forskelle i erhvervsfrekvens for denne aldersgruppe. Hvis man for Tyskland kun betragter personer over 65, kommer andelen, som modtager folkepension, op på niveau med den danske.

Det kunne se ud som om, libanesiske flygtninge i Danmark har fordel af deres bedre stilling mht. optjeningsreglerne, mens dette ikke i samme grad er tilfældet i Tyskland. En mulig forklaring kunne være, at det er sværere at opfylde det tyske beskæftigelseskrav end det danske opholdstidskrav.

Hvem modtager kontanthjælp?

Dette afsnit vil præsentere en bredere analyse af, hvilke faktorer der påvirker sandsynligheden for at modtage kontanthjælp. I bilagsboksen bagerst i artiklen er analyseteknikken og tallene bag præsenteret, mens det følgende beskriver resultaterne i hovedtræk. For Danmark viser analysen, at de vigtigste faktorer er arbejdsmarkedsstatus,

sprogkundskaber og helbred, samt om man er boligejer eller ej. Samtidig er oprindelsesland i sig selv af betydning. Det ses, at særligt indvandrere med libanesisk baggrund har en større sandsynlighed for at modtage kontanthjælp sammenlignet med personer fra det tidligere Jugoslavien. Dette er særligt udtalt, når analysen foretages på husstands niveau i stedet for på individniveau. Omvendt klarer polakker og tyrkere sig bedre.

Ens tilknytning til arbejdsmarkedet har som nævnt stor betydning, idet personer, der er uden for arbejdsstyrken, har små 17 procentpoint større sandsynlighed for at modtage kontanthjælp sammenlignet med personer, der er enten beskæftigede eller arbejdsløse. For sprogkunderskaberne bemærkes det, at kun rigtigt gode danskundskaber reducerer sandsynligheden for at modtage kontanthjælp, mens jævnt gode sprogkunderskaber ikke reducerer sandsynligheden (i forhold til gennemsnitlige sprogkunderskaber).

Sammenlignes der med Tyskland, er der som forventet en del forskelle, men også mange ligheder. I Tyskland har arbejdsmarkedstilknudning, sprog, helbred og oprindelsesland ligeledes betydning. Fx har libanesere også i Tyskland en klart større sandsynlighed for at modtage kontanthjælp, om end effekten er mindre sammenlignet med Danmark. Ligeledes kan man konstatere, at jo bedre sprogkunderskaber man har, jo mindre er sandsynligheden for at modtage kontanthjælp. Det interessante er dog, at mens man i Danmark tilsyneladende skal have noget nær perfekte sprogkunderskaber for at mindske risikoen for at være afhængig af kontanthjælp, er almindeligt gode og gennemsnitlige sprogkunderskaber nok til at mindske sandsynligheden for at modtage kontanthjælp i Tyskland.

Blandt forskellene kan nævnes, at køn er uden betydning i Danmark, mens det har betydning i Tyskland. Dette synes at bekræfte hypotesen, vi var inde på tidligere, nemlig at der er adfærdsmæssige forskelle på indvandrerkvinder i de to lande. Indvandrerkvinder i Tyskland oplyser ofte, at de er husmødre, mens indvandrerkvinder i Danmark typisk oplyser, at de er arbejdsløse eller kontanthjælpsmodtagere. Køn er uden betydning i Danmark, fordi denne adfærd ikke er så forskellig fra indvandrermænd.

I Danmark er opholdstiden overraskende uden betydning, idet man ville have forventet, at jo længere tid man har boet i Danmark, jo mindre vil sandsynligheden være for at modtage kontanthjælp. I Tyskland er den som forventet negativ. Forklaringen er sandsynligvis, at lang opholdstid og stærk arbejdsmarkedstilknudning hænger sammen.

En anden interessant forskel mellem Danmark og Tyskland gælder, hvorvidt personen har opholdstilladelse som flygtning eller ej. I Tyskland har det nogen effekt, idet en flygtning har små 7 procentpoint højere sandsynlighed

for at modtage kontanthjælp. Til sammenligning er det i Danmark uden betydning, om man er flygtning eller ej. Forklaringen er efter alt at dømme, at flygtninge har nemmere adgang til arbejdsmarkedet i Danmark.

Bilagsboks: Logistisk regression af sandsynligheden for at modtage kontanthjælp i Tyskland og Danmark. Marginaleffekter for udvalgte variable. Procentpoint.

	Individuelt niveau		Husholdningsniveau	
	Tyskland	Danmark	Tyskland	Danmark
0/1-variable				
Kvinde	***-3,3	0,9		
Det tidl. Jugoslavien	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Iran	*1,4	1,0	**3,0	**6,8
Libanon	*1,9	*5,1	***9,4	***19,8
Polen	-0,8	*-4,6	***-4,5	***-7,0
Tyrkiet	***-3,6	*-4,6	***-5,6	**4,9
Taler meget godt tysk/dansk	**1,7	***5,8	***4,1	**5,5
Taler godt t/d	-0,9	-1,8	***-3,4	-0,8
Taler middel godt t/d	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Taler dårligt t/d	*1,8	1,3	***3,7	4,0
Taler meget dårligt t/d	***6,1	1,7	***10,4	7,2
Flygtning	***6,8	1,9		
Dårligt helbred	**2,7	**4,8		
Beskæftiget	***-12,9			
Ude af arbejdsstyrken	***2,5	***16,7		
Arbejdsløs	Ref.			
Beskæftiget/arbejdsløs		Ref.		
Boligejer	***-5,5	***-8,9	***8,5	***-15,2
Kontinuerte variable				
Alder/10	0,005	-0,001		
Opholdstid/10	**1,2	-0,1		

Note: "****" = signifikant på 1 procent niveau, "****" signifikant på 5 procent niveau, "*" = signifikant på 10 procent niveau.
Kilde: RFMS-G og RFMS-D, egne beregninger.

Beskrivelse: Til analysen anvendes en logistisk regression, hvor den afhængige variabel angiver, om man har modtaget kontanthjælp eller ej. Hovedresultaterne fra denne analyse er vist ovenfor vha. marginaleffekter. I regressionen på individuelt niveau for Tyskland angiver 0/1-variablen "Kvinde", at indvandrerkvinder i Tyskland har ca. 3 procentpoint større sandsynlighed for at modtage kontanthjælp sammenlignet med mænd. For den samme regression angiver den kontinuerte variabel "Opholdstid/10", at for hver 10 år, man har opholdt sig i landet, falder sandsynligheden for at være på kontanthjælp med ca. 1 procentpoint.

¹ Nielsen, Niels-Kenneth (2002). Overførselsindkomster til indvandre-re. Kapitel 5 i Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen (red.), *Indvandrerne og arbejdsmarkedet*. København: Rockwool Fondens Forskningsenhed.

² Nielsen, Niels-Kenneth (2004). Social Transfers to Immigrants in Germany and Denmark. Kapitel 8 i Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann (red.), *Migrants, Work, and the Welfare State*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

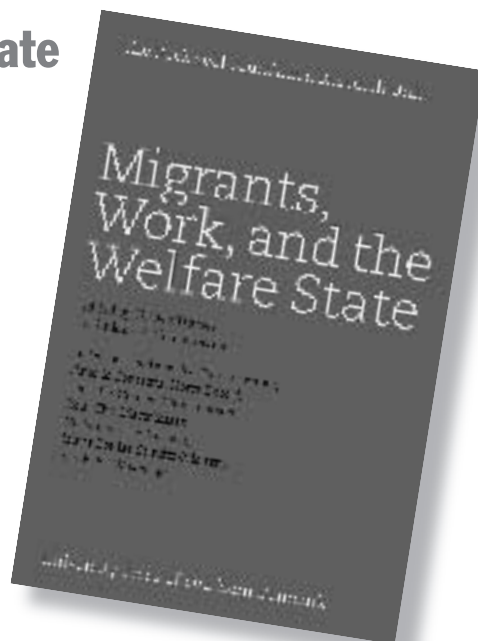
Migrants, Work, and the Welfare State

**Redigeret af Torben Tranæs og
Klaus F. Zimmermann**

Denne bog præsenterer resultaterne af et dansk/tysk forskningsprojekt, som sammenligner integrationen af de ikke-vestlige indvandrere på arbejdsmarkedet og i velfærdsstaten i de to lande. Projektet er et resultat af flere ledende forskeres arbejde inden for indvandring og arbejdsmarkedsøkonomi.

Hovedvægten er lagt på indvandrerens integration på arbejdsmarkedet, men en del andre områder er også beskrevet. Forfatterne analyserer de demografiske tendenser, uddannelsesmæssige faktorer og indvandrerens brug af velfærdssystemet i Danmark og Tyskland, set ud fra et sammenlignende perspektiv. Emner som kriminalitet og indvandringens indvirkning på lønninger og beskæftigelsesmuligheder for befolkningen i værtslandet er ligeledes analyseret og diskuteret. Afslutningsvis overvejes spørgsmålet om den økonomiske stabilitet i velfærdsstaten. Hvilken indflydelse har indvandrere af første- og andengeneration på de offentlige finanser?

Datagrundlaget for *Migrants, Work, and the Welfare State* stammer fra to store interviewundersøgelser, som er specielt udført til dette projekt, nemlig The Rockwool Foundation Migration Survey, Denmark (RFMS-D) og

The Rockwool Foundation Migration Survey, Germany (RFMS-G). Data fra disse undersøgelser dækker en række områder, hvorfra der ikke tidligere har eksisteret nogle oplysninger, og giver således en grundlæggende empirisk basis for forskning i en række vigtige emner inden for integration af indvandrere.

Bogen og de indeholdte analyser er resultatet af et samarbejde mellem Institute for the Study of Labor (IZA) i Tyskland og Rockwool Fondens Forskningsenhed (RFF), idet begge organisationer tidligere har været involveret i forskning inden for områderne indvandring og integration.

Migrants, Work, and the Welfare State

Redigeret af Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann
436 sider, DKK 298

Syddansk Universitetsforlag og
Rockwool Fondens Forskningsenhed

Indvandring og kriminalitet i Danmark og Tyskland

Af professor Horst Entorf, Technische Universität Darmstadt, og cand.polit. Claus Larsen, Rockwool Fondens Forskningsenhed

Kriminalitet er et aspekt af levevilkårene på linie med uddannelse, arbejde, sociale og økonomiske forhold osv. og hænger sammen med disse, men sammenhængene er ikke nødvendigvis entydige. Det kan være, at man begår kriminalitet, fordi man ikke kan få et arbejde eller en uddannelse, men det omvendte – at man har vanskeligt ved at få et arbejde, fordi man har begået kriminalitet – kan også være tilfældet. Ligesom en arbejdsgiver kan stille krav til en ansøgers uddannelsesmæssige kvalifikationer, kan det være afgørende, at man har en ren straffeattest. Kriminologer er enige om en række sådanne sammenhænge mellem forskellige faktorer og kriminalitet. Generelt er kriminelle relativt unge, de fleste er mænd, har et lavt uddannelsesniveau, er ofte vokset op i splittede familier og dårligt integrerede i samfundet. Et sammenfald af flere risikofaktorer ser ud til at spille ind, når det gælder kriminalitet blandt indvandrere og efterkommere – i hvert fald for dem med en ikke-vestlig baggrund. De relativt høje kriminalitetshyppigheder i gruppen må ses med dette i erindring som en mulig del af forklaringen. Det kan også have betydning, at personer med et udenlandsk udseende oftere end andre kommer i politiets søgelys.

Selvom emnet er kontroversielt og vanskeligt, er der gode grunde til at beskæftige sig med det i denne sammenhæng, da indvandrere i den arbejdsdygtige alder af mange ses som midlet til at sikre en tilstrækkeligt stor arbejdsstyrke i et aldrende Europa. Ignorerer man problemet, er der desuden risiko for mytedannelse og social marginalisering med betydelige omkostninger til følge såvel for de berørte grupper som samfundsøkonomisk. Ved at sætte tal på kan man modvirke dette og afdække, hvor der faktisk er problemer.

Statistik over indvandring og kriminalitet

Trods forskelle i den statistiske præsentation giver det foreliggende materiale det generelle indtryk, at indvandrere og efterkommere i forhold til den øvrige befolkning er overrepræsenterede i kriminalstatistikken i både Danmark og Tyskland. Den blotte konstatering af dette kan

dog give anledning til forhastede konklusioner og føre til en overvurdering af overrepræsentationens omfang alene pga. den lave gennemsnitsalder blandt udenlandske statsborgere eller – afhængigt af de anvendte definitioner – indvandrere og efterkommere¹.

Direkte sammenligninger mellem danske og tyske kriminalitetstal vanskeliggøres bl.a. af afgrænsningen af de relevante populationer. I Tyskland og i de fleste andre lande er praksis en opdeling ud fra statsborgerskab, mens man i Danmark anvender det bredere begreb ”indvandre og efterkommere” til at afgrænse den del af befolkningen, der er af interesse i forbindelse med integrations-spørgsmål. Desuden omfatter de tyske befolkningsopgørelser asylansøgere, hvilket de danske ikke gør. Endelig baserer Danmarks Statistik beregningen af kriminalitetshyppigheder (hvor mange, der har været involveret i kriminalitet) på afgørelser (fængselsstraf, bøder osv.), mens det internationalt – og i Tyskland – er mere almindeligt at basere sådanne beregninger på sigtelser.

Trods disse forskelle kan man dog alligevel konkludere, at de profiler, som tegnes af de aldersfordelte kriminalitetshyppigheder i Danmark og Tyskland, ligner hinanden. I begge lande er såvel mænd som kvinder med udenlandsk baggrund fortsat overrepræsenterede, når der er korigeret for alderseffekter, og høje rater findes specielt blandt unge mænd med ikke-vestlig² baggrund. Ligheder finder man også mht. overrepræsentationens omfang. Kriminalitetshyppigheden blandt indvandrere i forhold til kriminalitetshyppigheden blandt danskere, og blandt efterkommere i forhold til danskere, i forskellige aldersgrupper var i år 2000 på mellem 1,2 og 2,3. Højest ligger de yngste under 30 og efterkommerne, og i betragtning af, at sidstnævnte er født og opvokset i Danmark, er det umiddelbart overraskende at finde de højeste kriminalitetsrater i netop denne gruppe. En sammenligning med tyske tal viser ikke de store forskelle mellem de to lande. Dog skal det bemærkes, at helt unge udenlandske statsborgere i alderen 14-18 år i Tyskland synes at afvige noget mindre fra jævnaldrende tyske unge mht. kriminel adfærd, end unge indvandrere og efterkommere i den næsten tilsvarende aldersgruppe 16-19 år i Danmark gør i forhold til jævnaldrende danskere.

Hvad national oprindelse angår, er kriminalitetsniveauet blandt personer fra EU og andre vestlige lande omtrent det samme som – og i nogle tilfælde lavere end – blandt hhv. danskere og tyskere, mens personer fra ikke-vestlige lande hyppigere end andre er involveret i lovovertrædelser. Kriminalitetsmønstret blandt indvandrere og efterkommere adskiller sig fra danskernes, for så vidt angår visse ejendoms- og voldsforbrydelser (samt færdselslovsovertrædelser), mens det generelle indtryk fra den tyske kriminalstatistik er, at det kun er mht. visse undergrupper af lovovertrædelser, at mønstret er anderledes, om end niveauet er højere.

De danske data giver mulighed for at foretage opgørelser, der ligger tættere på de tyske end de statistikker, der nor-

malt udgives. Der blev derfor foretaget alternative beregninger på baggrund af anonymiserede data om statsborgerskab og sigtelser i Danmarks Statistiks registre. Færdselslovsovertrædelser blev udeladt, som det er sædvane i internationale sammenligninger. Det samme gjorde overtrædelser af udlændingelovgivningen, der pga. deres karakter kan forvride billedet, hvis de bliver medtaget. Tal beregnet uden sådanne overtrædelser af udlændingelovgivningen betegnes her "korrigerede" hyppigheder. Med forbehold for tilbageværende forskelle i den statistiske fremstilling bekræfter disse tilpassede danske tal konklusionerne ovenfor, idet dog overrepræsentationen af udenlandske i forhold til danske statsborgere bliver højere for ældre aldersgrupper.

Det samlede kriminalitetsomfang målt som antallet af anmeldte lovovertrædelser pr. 100 indbyggere er i begge lande faldet svagt siden 1993, men det nuværende niveau er langt højere end i 1960'erne og 1970'erne.

Ser man på den "korrigerede" andel af udenlandske statsborgere blandt alle sigtede og desuden inddrager asylansøgere og turister mv. i de relativt få år, hvor en sådan dansk statistik er offentliggjort, synes andelen at have været næsten dobbelt så høj i Tyskland som i Danmark og omkring dobbelt så høj i begyndelsen af 1990'erne som i midten af 1980'erne. Andelen nåede sit højeste niveau i Tyskland på 26,7 pct. i 1993, hvorefter den faldt til et stabilt niveau på omkring en femtedel. I Danmark har der efter 1994 kun været publiceret tal baseret på afgørelser, og her er andelen af udenlandske statsborgere steget til et stabilt niveau på omkring 17 pct. i perioden 1997-2001. Disse andele er højere end andelen af udenlandske statsborgere i de respektive befolkninger, mens forskellen mellem Danmark og Tyskland i 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne, såvel som stigningerne i løbet af perioden, afspejler forskelle og ændringer i antallet af fastboende udenlandske statsborgere. Udviklingen fra midten af 1990'erne kan derimod kun delvist forklares af demografiske ændringer. I Tyskland udgjorde illegale indvandrere mere end en femtedel af alle udenlandske statsborgere i kriminalstatistikken mod under 5 pct. i Danmark i 1998-2001.

Forebyggelse af kriminalitet

Det skal igen understreges, at ud over køn og alder påvirker også bopæl og en række andre – primært socioøkonomiske – faktorer, som der ikke er kontrolleret for her, sandsynligheden for at blive involveret i kriminalitet. Diskrimination kan heller ikke udelukkes. Nogle grupper har måske i særlig grad politiets bevågenhed, ligesom statistikken viser, at personer med udenlandsk baggrund oftere end andre arresteres og sigtes, uden at dette på et senere tidspunkt fører til, at de også findes skyldige. Der kan dog være andre grunde til, at unge mænd af udenlandsk herkomst tiltrækker sig politiets opmærksomhed. De kan fx tilhøre en gruppe, hvor man erfaringsmæssigt ved, at der sker mange lovbrud, så også andelen af uopdagede lovovertrædelser vil være relativt stor.

Der findes ikke en enkelt, samlet analyse, der kan forklare de forskelle, som statistikkerne viser, men analyser af delområder understøtter økonomisk teori om årsagerne til kriminalitet, der forudsiger, at gode legale indkomstmuligheder kan forhindre kriminalitet. Siden uddannelse øger de økonomiske og beskæftigelsesmæssige muligheder, burde et højt uddannelsesniveau også kunne modvirke kriminalitet.

OECD's Program for International Student Assessment (PISA) støtter en hypotese om, at en stor spredning mellem skoler, hvad angår de indlæringsmæssige evner, fører til større grad af social opsplitning og hindrer indvandrer og efterkommeres integration i samfundet. Det kan derfor se ud til, at den tidlige opdeling af eleverne i det tyske skolesystem på Hauptschule, Realschule og Gymnasium allerede efter fire års undervisning har en negativ indvirkning på udbyttet af undervisningen for de socialt svageste unge, hvoraf mange har indvandrerbaggrund. I modsætning til denne tidlige fordeling af eleverne ikke blot på forskellige undervisningsniveauer, men også på forskellige skoler alt efter undervisningsniveau, er den danske folkeskole en enhedsskole med en senere niveau-delning af eleverne, der desuden sker inden for den enkelte skole. Desværre synes foreløbige beregninger foretaget til brug for dette projekt baseret på Danmarks Statistiks registre at pege på, at selve erhvervelsen af et højere uddannelsesniveau blandt indvandrere ikke er tilstrækkeligt til at nedbringe kriminaliteten til et niveau svarende til det danske, men det gælder dog for begge grupper, at højere uddannelse gør en person mindre udsat for at begå kriminalitet, i hvert fald blandt yngre mennesker.

Konklusion og fremtidig forskning

I denne artikel har vi givet en kort evaluering af, hvad den eksisterende beskrivende statistik siger om kriminalitetsniveau og -mønster blandt indvandrere og efterkommere i Danmark og Tyskland i sammenligning med hhv. danskere og tyskere. Statistikkerne bekræfter vigtigheden af at tage forskelle i køns- og aldersfordeling i betragtning, men selv når man gør det, og også – i Danmarks tilfælde – kontrollerer for uddannelse, er personer med udenlandsk baggrund stadig overrepræsenterede i kriminalstatistikken. Dette understreger, at flere og mere dybtgående (multivariate) analyser er nødvendige for at komme nærmere en forståelse af de komplekse sammenhænge mellem socioøkonomiske forhold blandt indvandrere og potentiel kriminel adfærd, og det kan være en opfordring til fremtidig forskning at fokusere på spørgsmål om integration og sociale netværk.

¹ Danmarks Statistik baserer fortrinsvis sine statistikker på begreberne "indvandrere" (født i udlandet af forældre, som begge enten selv er født i udlandet eller er udenlandske statsborgere) og "efterkommere" (født i Danmark af forældre, hvoraf ingen både er født i Danmark og dansk statsborger), mens de tyske statistikker er baseret på statsborgerskab.

² "Vestlige" lande er de 15 EU-lande før Østudvidelsen i 2004 samt Island, Liechtenstein, Norge, Schweiz, USA, Canada, Australien og New Zealand. Alle andre lande betegnes her "ikke-vestlige".

Indvandringen og de offentlige finanser

Af Christer Gerdes, *ekonomie magister, Stockholms Universitet* og professor Eskil Wadensjö, *Stockholms Universitet*

Gennem de seneste ti år er andelen af ældre øget i befolkningen, og andelen forventes at vokse yderligere i løbet af de kommende ti år med deraf resulterende samfundsøkonomiske konsekvenser. De to vigtigste årsager til udviklingen er en lav fertilitet, samt at levealderen øges. Andelen af befolkningen i den erhvervsaktive alder falder, og forsørgerbyrden for de arbejdende tenderer mod at blive øget yderligere ved, at mange forlader arbejdsstyrken før den almindelige pensionsalder.

Den her beskrevne udvikling er identisk i alle de industrialiserede lande, inklusive Danmark og Tyskland. Udviklingen er dog ikke helt så langt fremskreden i Danmark som i Tyskland, idet fertiliteten i Danmark er relativt høj og gennemsnitslevealderen lavere. Beskæftigelsesfrekvensen er også forholdsvis høj i Danmark. Alt dette hindrer dog ikke, at de økonomiske problemer, som følger af en stadig ældre befolkning, også er store i Danmark.

Befolkningens ændrede alderssammensætning har betydelige konsekvenser for de offentlige finanser. En stor del af den offentlige økonomi er indrettet på en omfordeling fra dem i den erhvervsaktive alder til dem i en passiv alder. Omfordelingen går først og fremmest til de ældre i form af pensioner og offentligt forbrug (først og fremmest i form af ældrepleje og sygehusvæsen). Men der sker også en omfordeling til dem i erhvervsaktiv alder, der er uden arbejde eller som har lave indkomster fra arbejde.

Indvandring kan gennem en gunstig alderssammensætning bidrage til at forbedre de offentlige finanser. Indvandrerne er som regel unge, og andelen i den erhvervsaktive alder er høj. En sådan tendens til forbedrede offentlige finanser kan imidlertid modvirkes af, at indvandrerne i den erhvervsaktive alder i mindre udstrækning end den indfødte befolkning i de samme aldersgrupper er i beskæftigelse, og at indvandrerne i beskæftigelse har lave indkomster ved arbejde. Hvilken effekt, der er størst, er et empirisk spørgsmål.

I tidligere analyser fra Rockwool Fondens Forskningsenhed har vi præsenteret resultater vedrørende nettooverførslerne til den offentlige sektor i Danmark. Analyserne har bygget på data fra Lovmodellen, der er en database af høj kvalitet, som Finansministeriet har ansvaret for. Vi vil her indlede med en opdatering med yderligere et år for derefter at præsentere data for indvandrere i Tyskland, der sammenlignes med tilsvarende data for Danmark.

I tabel 1 angives de samlede nettooverførsler til den offentlige sektor fra forskellige grupper. Tabellen peger på betydelige variationer mellem de forskellige grupper af indvandrere.

Tabel 1. De samlede nettooverførsler til den offentlige sektor i Danmark (i mio. Euro eller som pct. af BNP) for forskellige grupper 1991 og 1995-2000. I parentes angives beløb udtrykt i 1997-priser.

Gruppe	1991	1995	1998	2000
Andengenerationsindvandrere – forældre fra vestlige lande	17 (18)	17 (17)	19 (18)	54 (51)
Indvandrere fra vestlige Lande	141 (155)	109 (113)	284 (278)	466 (434)
Indvandrere fra vestlige lande (første- og andengeneration)	158 (173)	125 (131)	302 (297)	521 (485)
Andengenerationsindvandrere – forældre fra ikke-vestlige lande	0,1 (0,1)	-20 (-21)	2 (2)	-19 (-18)
Indvandrere fra ikke-vestlige lande	-654 (-719)	-1.134 (-1.182)	-1.184 (-1.162)	-1.433 (-1.334)
Indvandrere fra ikke-vestlige lande (første- og andengeneration)	-654 (-719)	-1.154 (-1.203)	-1.182 (-1.160)	-1.452 (-1.352)
Alle indvandrere (første- og andengeneration)	-496 (-545)	-1.029 (-1.072)	-880 (-864)	-931 (-867)
Indvandrere fra vestlige lande (første- og andengeneration); beløb i pct. af BNP	+0,13	+0,09	+0,19	+0,30
Indvandrere fra ikke-vestlige lande (første- og andengeneration); beløb i pct. af BNP	-0,54	-0,85	-0,75	-0,84
Alle indvandrere; beløb i pct. af BNP	-0,41	-0,76	-0,56	-0,54

Anm.: Vi har i denne og følgende tabeller omregnet danske kroner til Euro med kursen 1 EUR = 7,424 DKK. Vestlige lande er EU-lande før udvidelsen, Norge, Schweiz, Island, Nordamerika, Australien og New Zealand; alle øvrige lande regnes som ikke-vestlige.

Kilde: Kapitel 10 i *Migrants, Work, and the Welfare State*.

For de vestlige indvandrere går nettooverførslerne til den offentlige sektor, mens overførslerne for ikke-vestlige indvandrere netto går fra den offentlige sektor. Samlet set

går overførslerne fra den offentlige sektor til indvandrerne. Den lave beskæftigelsesgrad og de lave indkomster fra arbejde har stærkere effekt end den gunstige alderssammensætning.

Betragtet som andel af BNP øgedes overførslerne til indvandrerne fra begyndelsen af 1990'erne til midten af tiåret for derpå gradvist at falde i den sidste del af 1990'erne. De faldende nettooverførsler fra den offentlige sektor i perioden 1998-2000 forklares helt af, at overførslerne fra de vestlige indvandrere til den offentlige sektor er øget. Derimod har udviklingen på trods af de forbedrede konjunkturer i disse år været mindre gunstig for de ikke-vestlige indvandrere. De voksende nettooverførsler fra den offentlige sektor til de ikke-vestlige indvandrere forklares til dels af, at gruppen tog til i antal, men også af at beløbene pr. person voksede noget. Beskæftigelsesgraden er helt afgørende for størrelsen af nettooverførslerne. Den lave beskæftigelsesgrad forklarer, at nettooverførslerne fra de ikke-vestlige indvandrere går fra og ikke til den offentlige sektor.

Til brug ved denne undersøgelse har det været muligt via anvendelse af kombinerede oplysninger fra den tyske interviewundersøgelse og forskellige statistikker at beregne nettooverførslerne pr. person til den offentlige sektor for fem forskellige indvandrergrupper i Tyskland. Analysens hovedresultater gengives i tabel 2. Af tabellen fremgår det, at nettooverførslerne for indvandrere af første generation for alle fem grupper går fra den offentlige sektor til indvandrerne, men også at forskellene er meget store mellem grupperne indbyrdes. Nettooverførslerne er størst til indvandrere fra Libanon og mindst til de polske indvandrere. For andengenerationsindvandrere er nettooverførslerne mindre, og for to gruppers vedkommende går de *til* den offentlige sektor.

Tabel 2. Nettooverførsler til den offentlige sektor i Tyskland år 2002 for forskellige grupper af ikke-vestlige indvandrere (udenlandske statsborgere) pr. person (17 år og ældre); børns nettooverførsler er påført forældrenes.

Gruppe	Beløb i Euro		
	Første-generation	Anden-generation	Første- og anden-generation
Iran	-2.254	-2.903	-2.274
Libanon	-11.831	-8.115	-11.698
Polen	-2.423	1.199	-2.095
Tyrkiet	-5.962	-2.546	-5.213
Det tidligere Jugoslavien	-3.575	622	-3.161
Alle	-5.107	-1.668	-4.744

Kilde: Kapitel 10 i *Migrants, Work, and the Welfare State*

For at muliggøre en sammenligning mellem de to lande er de samme tal beregnet for de samme fem indvandrergrupper i Danmark, jf. tabel 3 nedenfor. For fire af de

fem grupper er nettooverførslerne fra den offentlige sektor betydeligt større i Danmark end i Tyskland. Undtagelsen er de polske indvandrere, hvor nettooverførslerne fra den offentlige sektor er noget større i Tyskland end i Danmark.

Tabel 3. Nettooverførsler til den offentlige sektor i Danmark år 2000 for forskellige grupper af førstegenerationsindvandrere pr. person (17 år og ældre); børns nettooverførsler er påført forældrenes.

Gruppe	Beløb i Euro
Iran	-5.381
Libanon	-17.974
Polen	-2.098
Tyrkiet	-9.181
Det tidligere Jugoslavien	-6.167
Alle	-8.179

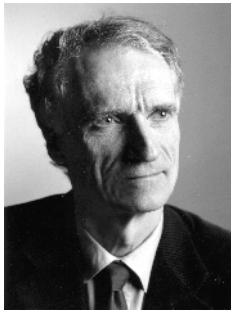
Kilde: Kapitel 10 i *Migrants, Work, and the Welfare State*

Individbaserede beregninger viser, at det grundlæggende mønster er tilnærmelsesvis det samme i de to lande. At beløbene bliver større i Danmark end i Tyskland, skyldes først og fremmest forskelle i indretning og i niveauer inden for skatte- og transfereringssystemet. Forskelle i disse systemer forklarer også, hvorfor nettooverførslerne er mere følsomme for et individs beskæftigelsesgrad i Danmark end i Tyskland.

De her gengivne beregninger relaterer sig til de direkte effekter af indvandring på den offentlige sektors finanser. Men der kan også findes forskellige indirekte effekter, f.eks. ved at indvandringen påvirker løndannelse og arbejdsløshed. Vi har derfor også undersøgt, om indvandringen giver denne type af effekter. Resultatet afhænger i et vist omfang af, hvilke andre faktorer der inddrages i undersøgelsen. Det i denne sammenhæng vigtigste resultat er imidlertid, at eventuelle effekter på løn og arbejdsløshed synes at være små. Dette bevirker, at de ovenfor omtalte direkte effekter vedrørende nettooverførslerne er af stor betydning ved en vurdering af de samlede effekter af indvandringen på de offentlige finanser.

Den offentlige sektors forskellige aktiviteter sigter bl.a. mod at udjævne nettoindkomsterne mellem forskellige grupper. Som vi tidligere har vist, er nettooverførslerne til de ikke-vestlige indvandrere mere omfattende i Danmark end i Tyskland. Vi har undersøgt indkomstfordelingen efter direkte skatter og indkomstoverførsler blandt ikke-vestlige indvandrere i Danmark og Tyskland. Vi finder, at indkomstfordelingen er betydeligt mere lige i Danmark og også, at ikke-vestlige indvandrere i Danmark har betydeligt højere disponible indkomster end ikke-vestlige indvandrere i Tyskland.

Flere indvandrere skal i arbejde

Af Bertel Haarder, Minister for flygtninge, indvandrere og integration samt minister for udviklingsbistand

Både den danske og den tyske velfærdsstat er afhængig af befolkningens deltagelse på arbejdsmarkedet. Velfærdsydelser bliver finansieret gennem beskatning af arbejdsindtægter, og hvis en stor gruppe nye borgere – indvandrere og efterkommere – arbejder markant mindre end andre befolkningsgrupper, resulterer det i et fattigere samfund for alle.

Denne sandhed bliver endnu en gang dokumenteret i den nye rapport fra Rockwool Fondens Forskningsenhed og det tyske Institute for the Study of Labor (IZA). Rapporten bidrager med analyser af de store integrationspolitiske udfordringer, som Danmark og Tyskland står overfor, og er med sin komparative tilgang et kærkomment bidrag til integrationsdebatten. Sammenligninger med andre lande er en frugtbar kilde til ny viden, der kan sætte den danske integrationsindsats i perspektiv og vise os, hvor vi kan lære noget af andre lande.

Sammenligningen af Danmark og Tyskland er særlig interessant, fordi de to nabolande i vidt omfang deler indvandringshistorie – fra en omfattende rekruttering af gæstearbejdere i 1960'erne til indvandrerstop i 1973 – men alligevel har opnået forskellige resultater på integrationsområdet. Hvor man i Tyskland har været bedst til at få indvandrere ind på arbejdsmarkedet, har vi i Danmark desværre været "bedst" til at få indvandrere ind i afhængighed af overførselsindkomster. Sammenligningen med Tyskland viser altså, at det er muligt at skabe en bedre integration på arbejdsmarkedet i Danmark.

Det skal dog bemærkes, at rapportens interviewundersøgelser for Danmark kun omfatter årene 1999 og 2001, og at regeringens udlændinge- og integrationspolitik derfor ikke kommer til udtryk i analyserne. På den måde kan rapportens resultater ses som et vidnesbyrd om fortidens synder. Jeg er dog ikke et øjeblik i tvivl om, at mange af rapportens budskaber stadig er aktuelle, og at vi fortsat skal arbejde for en forbedret integration af udlændinge i Danmark.

Det skal altid kunne betale sig at arbejde

Rapporten fra Rockwool Fonden og IZA belyser blandt andet, hvorfor Tyskland har været bedre end Danmark til

at få indvandrere i arbejde. Som en af forklaringerne peger rapporten på, at den økonomiske tilskyndelse til at komme i arbejde er mindst i Danmark.

For regeringen er det afgørende, at de offentlige ydelser har en størrelse, så det altid kan betale sig at arbejde. Derfor fik vi i 2002 indført et optjeningsprincip. Det indebærer, at kun personer, som har opholdt sig i Danmark i mindst syv ud af de seneste otte år, har ret til fuld kontanthjælp. Alle andre vil i den syvårige optjeningsperiode have ret til en offentlig ydelse, der mindst svarer til de studerendes SU. Til gengæld kan de i optjeningsperioden beholde en større del af deres arbejdsindtægter, så det bedre kan betale sig at tage deltidsarbejde. Herudover fik regeringen sidste år indført et loft over, hvor meget det offentlige kan udbetale i hjælp til modtagere af kontanthjælp, starthjælp og introduktionsydelse. Målet var også i dette tilfælde at sikre, at ledige altid har en økonomisk tilskyndelse til at arbejde.

Rapporten dokumenterer endvidere, at alt for mange arbejdsløse indvandrere reelt ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet. Hele 49 pct. af de arbejdsløse indvandrere i Danmark – mod 40 pct. i Tyskland – var i hhv. 2001 og 2002 ikke aktivt jobsøgende og parate til straks at tage et arbejde. Særlig slemt stod det til med de arbejdsløse indvandrere i Danmark, der modtog kontanthjælp. Kun 30 pct. af disse indvandrere stod på undersøgelsestidspunktet reelt til rådighed for arbejdsmarkedet.

Vi må kræve, at ledige udlændinge og danskere gør en aktiv indsats for at komme i arbejde – også selvom de ikke kan få drømmejobbet. Viljen til at arbejde skal være til stede – ellers må pengekasen smækkes i. Regeringen har derfor sikret, at der er sket en skærpelse af rådighedsreglerne for arbejdsmarkedsparede ledige. Desuden er de nye aktive tilbud et effektivt redskab til at kontrollere rådighed. Endelig er der skabt hjemmel til at etablere et statsligt tilsyn med kommunernes rådighedsvurderinger.

Indvandrere skal have oprustet deres kvalifikationer

Rapportens analyser viser, at den højere arbejdsmarkedstilknytning blandt indvandrere i Tyskland også kan skyldes, at Tyskland har været bedre end Danmark til at tiltrække indvandrere med et højere uddannelsesniveau.

Regeringen ønsker at tiltrække flere kvalificerede indvandrere til Danmark. Vi indførte derfor i sommeren 2002 Jobkortordningen, der gør det let og hurtigt for udlændinge at få opholdstilladelse i Danmark, hvis de har kvalifikationer, der efterspurgtes på det danske arbejdsmarked.

Samtidig arbejder vi for at styrke kvalifikationerne hos de indvandrere, der kommer til landet med svage forudsætninger. Som det fremgår af rapporten, er sprogkunderskab (i dansk eller tysk) og erhvervsuddannelse taget i Danmark eller Tyskland, afgørende for indvandreernes beskæftigelseschancer.

Alle nyankomne udlændinge under integrationsloven skal i dag deltage i danskuddannelse, og regeringen lægger med sit forslag til næste års finanslov op til at fremrykke danskuddannelsen – vi kalder det ”turbodansk”. Jo hurtigere det danske sprog kommer ind hos nyankomne udlændinge, jo hurtigere får de mulighed for at klare sig ude på arbejdsmarkedet.

Desuden har regeringen her i september indbudt arbejdsmarkedets parter til en drøftelse af, hvordan vi realiserer målsætningen om livslang opkvalificering og uddannelse til alle på arbejdsmarkedet. I den forbindelse vil vi blandt andet se på, hvordan vi gennem voksen- og efteruddannelse sikrer en bedre integration af indvandrere og efterkommere.

I forhold til efterkommerne, der er født i Danmark, og de indvandrere, der kommer til Danmark som børn, er det regeringens målsætning, at de skal fuldføre en uddannelse på lige fod med andre børn og unge i Danmark. Dette er desværre langt fra tilfældet i dag. En analyse fra regeringens Tænketank om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark viser, at alt for mange unge indvandrere og efterkommere falder fra deres uddannelse. På de erhvervsfaglige uddannelser er frafaldet helt oppe på 60 pct. Dette er en foruroligende statistik.

Tænketankens rapport dokumenterer, at de unge indvandrere og efterkommere, der er vokset op i hjem, hvor begge forældre er ude på arbejdsmarkedet, klarer sig væsentligt bedre end andre unge. De tidligere regler om familiesammenføring har desværre i alt for høj grad været med til at fastholde et mønster, hvor børn selv i anden og tredje generation er vokset op i hjem, hvor forældrene har dårlige danskkundskaber og kun begrænset tilknytning til arbejdsmarkedet. Skal vi bryde den sociale arv for næste generation, skal vi have brudt mønstret med familiesammenføring og have begge forældre ud på arbejdsmarkedet.

En af årsagerne til, at mange unge indvandrere og efterkommere klarer sig dårligt i det danske uddannelsessystem, er, at de – sammen med mange danske unge – har svært ved at leve op til de boglige krav, der bliver stillet på uddannelserne. Det er derfor vigtigt, at vi kommer af med alle overflødige uddannelseskrav. Regeringen er startet med at lempe kravene til engelskkundskaber på social- og sundhedshjælperuddannelsen. Vi er desuden gået i gang med at kortlægge mulighederne for at lave flere praktiske indgange til forskellige uddannelser. Mit håb er, at vi kan få indført mesterlærelignende praktiske indgange til langt flere uddannelser, så de unge får mulighed for at vise, hvad de dur til i praksis, før det vurderes, om de kan optages på en uddannelse.

Samtidig har regeringen på sit forslag til finanslov for 2005 afsat 100 millioner kr. de næste fire år under overskriften ”bedre integration”. Midlerne skal blandt andet bruges til at styrke uddannelsesvejledningen af unge indvandrere og efterkommere og deres forældre, til at

styrke undervisningen i dansk som andetsprog i folkeskolen og på erhvervsskolerne og til at indføre et særligt tilskud til praktikpladsopsøgende arbejde på erhvervsskoler med mange tosprogede elever.

En aktiv indsats mod ghettoisering

Af rapporten fremgår det, at jævnlig kontakt med henholdsvis danskere og tyskere hænger positivt sammen med indvandreres beskæftigelseschancer. Desuden peger rapporten på, at indvandrere kan få forværret deres beskæftigelseschancer, hvis de bor i et område med en høj koncentration af indvandrere. Disse analyseresultater om betydningen af sociale netværk og af boligområdet bestyrker mig i troen på, at ghettobekæmpelse er et af de vigtigste indsatsområder i integrationspolitikken.

Regeringen har netop dette forår lanceret en strategi mod ghettoisering. Med strategien, der blandt andet omfatter en ny model for anvisningen af almene boliger samt lektiehjælp og frivilligt arbejde i de mest udsatte boligområder, er de første skridt taget til at nedbryde de parallelsamfund, der i dag hindrer indvandreres integration på arbejdsmarkedet.

Kriminalitetsforebyggelsen er et vigtigt punkt i sig selv. Rapporten underbygger, at kriminaliteten er langt mere udbredt blandt indvandrere både i Tyskland og i Danmark, end den er blandt resten af befolkningen. Den kriminelle adfærd er særlig udbredt blandt unge mænd fra ikke-vestlige lande. Med regeringens strategi mod ghettoisering har vi indledt en kriminalitetsforebyggende satsning, der blandt andet omfatter hjemmebesøgsordninger, mentorordninger samt idræts- og fritidstilbud i de udsatte ghettoområder. Indsatsen er målrettet mod børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk, som skønnes at være i en særlig udsat situation – fx unge, der ikke er i gang med en ungdomsuddannelse, er socialt belastede, eller som er på vej ud i eller har begået kriminalitet.

Afsluttende bemærkninger

Regeringen har i løbet af sine første snart tre år opnået vigtige resultater på udlændingeområdet. Antallet af nyankomne udlændinge er faldet, og det har givet os mere ro til integrationsarbejdet.

På integrationsområdet er der stadig en del at gøre, ikke mindst i forhold til integration på arbejdsmarkedet. Forandringer på dette område kan næppe skabes på anden vis end ved det lange seje træk. Med de initiativer, vi har sat i søen i forhold til arbejdsmarkedet, til uddannelsessystemet og til integration i de udsatte boligområder, kan vi forbedre integrationen af udlændinge i Danmark. Hvis Rockwool Fonden og IZA om 10 eller 20 år vælger at gentage deres analyser, forventer jeg derfor, at de danske integrationsresultater vil se noget bedre ud.

Integration set fra kommunal øjenhøjde

Af Bo Asmus Kjeldgaard (SF), familie- og arbejdsmarkedsborgmester i Københavns Kommune

Jeg vil starte med en historie fra det virkelige liv, som det udfolder sig her i København, hvor jeg er borgmester. Sidste år havde kommunen et aktiveringsforløb, hvor vi kombinerede en køkkenfaglig opkvalificering med sprog- og arbejdsmarkedsfærdigheder. Der var 120 deltagere. De 39 var danskere, resten kom fra i alt 36 forskellige lande. Resultaterne er gode nok, og flere er kommet i job. For blot at give et lille indtryk af hvor multikulturel København er, så endte en ung mand fra Kina i køkkenet på en restaurant, ejet af en tyrkisk indvandrer.

Den historie viser, at mens man taler om, at Danmark er *ved at blive* et multikulturelt samfund, så *er* København det allerede. 18,5% af københavnernes har direkte eller via forældre en indvandrerbaggrund. 13,5% af indbyggerne i København har sin etniske baggrund fra et ikke-vestligt land. Og for lige at sætte lidt flere tal på, så bor 21,1% af alle med indvandrerbaggrund i København.

I sin rapport sætter Rockwool Fondens Forskningsenhed (RFF) fokus på problemerne og de indvandrere, som ikke har job. Man kan også se det omvendt og understrege, at i København klarer langt de fleste indvandrere sig godt. Omkring $\frac{3}{4}$ går på arbejde hver dag, er under uddannelse eller forsørges af ægtefællen. I fritiden er de sammen med familie og venner, går til fodbold eller, hvad man nu ellers gør, når man lever et helt almindeligt liv.

Men det gælder jo ikke dem alle sammen. I Københavns Kommune er 24% af indvandrerne på kontanthjælp. Det er mange – også alt for mange – selv om vi kan glæde os over, at tallet i 2001 var 28% indvandrere på kontanthjælp. Det er et nøk i den rigtige retning, men der er stadig langt ned til de øvrige københavnernes kontanthjælpsgrad på ca. 6%.

Det er helt korrekt, som RFF jo også peger på, at indvandrere har en lavere beskæftigelsesgrad end befolkningen i øvrigt. I København var beskæftigelsesgraden i 2002 for hele befolkningen 76,4, for ikke-vestlige indvandrere var den 48,6%. Det er selvfølgelig ikke godt nok, men vi kan dog rose os af, at den er lidt over landsgennemsnittet og højere end i de øvrige store byer i Danmark.

Ledighed er ikke eneste problem

Hvorfor er det sådan, og hvad gør vi i København for at få indvandrere til at blive en del af arbejdsmarkedet? Rapporten peger på en del årsager, f.eks. lav eller ingen uddannelse, dårlige sprogkundskaber, diskrimination osv. Det billede genkender jeg. Mange af vores kontanthjælpsmodtagere har enten aldrig haft et arbejde, eller de har været meget længe væk fra arbejdsmarkedet. Ledighed er heller ikke deres eneste eller største problem. Der er sociale problemer, sprogproblemer, psykiske eller fysiske problemer og uddannelsesproblemer. De kan have en meget lille eller slet ingen arbejds erfaring. Der kan være kulturelle problemer, manglende tro på sig selv og eget værd osv. osv. Listen er lang, og kombinationen af problemer er lige så lang. Disse mennesker er ikke vant til at tage tyren ved hornene og kæmpe for sig selv. De har ikke de netværk, der skal til for at skaffe sig selv et job, og de kan ikke uden støtte beholde et job.

Men det er ikke kun de ledige, der skal overvinde nogle barrierer. Arbejdspladserne har også nogle barrierer, det kan være svært at hoppe hen over. Virksomhederne kræver effektive, motiverede og engagerede medarbejdere. Kompetencerne skal være i orden, og man skal kunne både tale og skrive dansk. For virksomhederne har en produktion, der skal klares, kunder, der skal betjenes, og der skal leveres til en bestemt tid og i en bestemt form. Her passer denne gruppe mennesker ikke ind. De er ikke parate til at gå lige ind i et job – og så komme igen næste morgen og næste morgen igen.

Diskrimination er også en reel faktor. Vi kan så skændes fra nu af til den kommunale evighed om, hvem der diskriminerer mest. Er det på chefgangen, uviljen er størst, eller er det på "gulvet", man ikke har lyst til at ansætte Tamara og Amir? Jeg ved det ikke, men jeg ved, at det også er en barriere, der skal nedbrydes, og derfor søger vi målrettet i Københavns Kommune at fjerne barrierer både hos de etniske minoriteter og på arbejdsmarkedet.

Satse på virksomhederne

Hvad er det så, vi gør i København? Ja, vi gør faktisk det helt indlysende og oplagte: Vi satser dér, hvor jobbene er, nemlig på virksomhederne. I stedet for at se os halvblinde på alt det vores kontanthjælpsmodtagere ikke kan og så alligevel prøve at proppe dem ind ad brevsprækken til en virksomhed, så koncentrerer vi os om, hvad det er for en arbejdskraft, virksomhederne ønsker – så bliver brevsprækken til en rigtig dør, hvor der står fast arbejde på.

Derfor er vores metode at uddanne og opkvalificere vores kontanthjælpsmodtagere sprogligt, fagligt og socialt til så vidt muligt at passe til netop de jobs og de funktioner virksomheden har behov for. Det kan godt være, at de ikke kan starte i et helt almindeligt job den første dag – men så har vi heldigvis en række redskaber i form af løntilskud og lignende, der kan bane vejen. Det vigtigste er, at disse mennesker kommer ud på en rigtig arbejdsplads.

Ideen er nemlig, at folk skal væk fra offentlig aktivering og ind på arbejdsmarkedet. Ikke blot betyder det, at de mennesker kommer tættere på rigtige arbejdspladser og dermed muligheden for et fast job, men der er også tale om en økonomisk besparelse for kommunen. Det koster 80.000 kr. at aktivere en person i det offentlige, men kun 30.000 kr. på en privat virksomhed. Den forskel er til at forstå, og det gode er, at det også virker: Jeg er ikke i tvivl om, at det bl.a. er denne strategi, der betyder, at mens man i resten af Danmark har stigende ledighed og uændret antal kontanthjælpsmodtagere, så har vi oplevet den modsatte trend. I København steg antallet af virksomhedsplaceringer med 30% fra 2002-2003 – knap halvdelen til indvandrere. Vi har fået cirka tusind færre på kontanthjælp i det seneste år, og kommunen har sparet ca. 90 mio. kr. på kontanthjælp i 2003.

Samarbejde med LO og DA

De virkeligt gode resultater er ikke opstået ud af intet. Det er en bevidst og målrettet satsning og så ikke mindst et godt samarbejde med arbejdsmarkedets parter. I Københavns Kommune lavede vi i juni 2002 en samarbejdsaftale med arbejdsmarkedets parter, DA, LO, FTF og AF. Det er en god aftale, som indebærer konkrete forpligtelser for alle: LO og DA forpligter sig til at lukke virksomhederne op for socialt svage grupper som f.eks. indvandrere. Kommunen forpligter sig til at gøre det nemt og ubureaukratisk for virksomhederne at samarbejde med os. Det har vi gjort. Virksomheder risikerer ikke at fare vild i kommunens telefonstilling. Der er kun ét telefonnummer 82 56 56 56 med en særlig service for virksomheder. Vi har lavet et enkelt og let fatteligt informationsmateriale til virksomhederne, vi har lavet kampagner rettet mod 7.000 virksomheder om bl.a. at ansætte folk fra etniske minoriteter. Og vi fortsætter ad den vej – for den giver som sagt gode resultater.

Selv om det måske for nogen lyder underligt, når det kommer fra en SF-borgmester, så er vores strategi med at satse på virksomhederne jo faktisk et smukt eksempel på, at systemet med udbud og efterspørgsel virker – også når det drejer sig om socialt ansvar på arbejdsmarkedet. Vores samarbejdsaftale med arbejdsmarkedets parter er et glimrende eksempel på en udvidet og mere forpligtigende form for social dialog, der viser nye veje for, hvordan den danske arbejdsmarkedsmodel kan bruges til at integrere vores etniske minoriteter.

Man kan ikke sulte folk i job

Når jeg nu hævder, at det er så enkelt og nemt at skaffe indvandrere i job, så bliver jeg jo fanget på det gale ben, når jeg skal forklare, hvorfor de ikke bare alle sammen er i job. Regeringen lader til at mene, at det er fordi dagpenge og kontanthjælp er for høj, der mangler incitament til at tage et arbejde, så derfor må vi skære ned, sådan som regeringen har gjort med den nye startydelse til nyankomne flygtninge og indvandrere. Det kan nok ikke overraske, at jeg som SF'er er dybt uenig i den politik og det menneskesyn, der ligger bag. Men det er også min

praktiske erfaring som borgmester, der siger mig, at den politik skaffer ikke flere mennesker i arbejde. Den kvinde, som ikke kan dansk, som ikke har fået uddannelse, og som aldrig har haft et arbejde, vandrer jo ikke lige over på Handelshøjskolen og tager en uddannelse, fordi regeringen sætter kontanthjælpen ned. Eller den pakistanske mand med plettet straffeattest, som har mistet troen på, at han kan få en plads på arbejdsmarkedet – han bliver jo ikke mindre kriminell, når man forarmer ham. Man kan ikke sulte folk i arbejde eller uddannelse, og man kan heller ikke piske folk ud i arbejdspladser, der ikke er der.

Det er netop de manglende jobåbninger til ufaglærte, der er problemet. Næsten 50.000 flere arbejdsløse har meldt sig i køen i den tid, den borgerlige regering har været ved magten. København har stædigt prøvet at bekæmpe den negative landsudvikling, og selv om der er lang vej igen, lykkes det os faktisk at skaffe nogle rimelige resultater for beskæftigelsen. Men flere ufaglærte jobs ville hjælpe langt mere end at skære folk i kontanthjælp.

Vi støtter etniske iværksættere

RFF peger i sin rapport på, at danske iværksættere med minoritetsbaggrund tjener mindre end deres tyske kolleger. Det er en problemstilling, vi har fokus på i København – og vi gør også noget ved det. Vi har fået lavet analyser, der viser, at 23% af københavnere med indvandrerbaggrund finder beskæftigelse i de indvandrer-ejede virksomheder. De skaber tilsammen forsørgelse for mere end 3.700 mennesker, og vi kan forudse, at det tal stiger i 2006 til 5.000 personer.

Etniske minoriteter starter egen virksomhed tre gange så ofte som danskere, ikke fordi det er et stærkt ønske, men fordi de ikke vil og kan kæmpe mod diskrimination på det danske arbejdsmarked. Men lav indtjening, lav overlevelseshastighed og dårlig kontakt til myndigheder er faktorer, der gør disse virksomheder til mindre stabile arbejdspladser både for ejere og ansatte – og dermed overskygger etniske minoriteters ihærdige forsøg på at forsørge sig selv og familien. Derfor har vi i København afsat 7,5 mio. kr. over de næste tre år til en særlig iværksætterrådgivning for etniske minoriteter.

Her til sidst vil jeg endnu en gang betone, at god integration er en tovejs sag. Den enkelte indvandrer skal have viljen til at nedbryde egne sproglige og kulturelle barrierer. Det samme skal arbejdspladserne og vi i kommunerne. København er på rette spor, hvis vi blot kan slippe for landspolitiske tiltag, der jager de jobsøgende ud i et liv omtrent på sultegrænsen. Det giver ikke bedre integration, at indvandrere ikke kan sende deres børn i danske foreninger og klubber eller sågar en tur i biografen. Man skal møde folk, der hvor de er, sætte sig ind i den enkeltes situation og hjælpe ad den lange besværlige vej gennem opkvalificering til et arbejde.

Integration af indvandrere – en helt nødvendig fremtidsinvestering

Af Mogens Lykketoft, formand for Socialdemokratiet

Socialdemokraterne er klar til at foretage de investeringer i fremtiden, som skal sikre velfærdssamfundet. Der er ingen tvivl om, at integration af indvandrere og deres efterkommere i vores økonomi og vores samfund er en helt nødvendig fremtidsinvestering. Der er brug for investeringer nu, hvis indvandring på sigt skal blive en mindre belastning eller ligefrem en nettoindtægt for det danske samfund.

Men hvis Socialdemokraterne skal investere borgernes penge i integrationsprojekter, skal det ske på baggrund af forskning og fakta – ikke på baggrund af myter og meningsmålinger. Derfor ser vi hver eneste gang frem til Rockwool Fondens udgivelser.

Et godt redskab

I den nyeste rapport fra forskningsenheden er der lagt vægt på arbejdsmarkedsintegration, forskellige indvandergrupperes uddannelseschancer, indvandringens betydning for de offentlige finanser samt karakteren af og årsagen til unge indvanderes kriminalitet. Rapporten er udformet som en sammenligning af tyske og danske forhold. Det gør den til et godt redskab. For det er nemmere at omsætte forskningsresultaterne til politik, når man kan skele til et land, som har lignende forhold, men større succes med integrationen. Nogle gange ligger Danmark i front – andre gange Tyskland.

Danmark ligger for eksempel foran både Tyskland og resten af EU, når det drejer sig om at leve op til de beskæftigelsesmål, som EU-landene vedtog i Lissabon-aftalen. Det er mål for det samlede arbejdsmarked – ikke for integration af indvandrere på de danske arbejdspladser. Men der er stor sammenhæng mellem den generelle arbejdsløshed og indvanderes beskæftigelse. Derfor er det også positivt for fremtidens integration, at Danmark allerede nu lever op til Lissabon-målene om en beskæftigelsesrate på mindst 70 pct. i alt og 60 pct. for kvinder. Det giver rum for for eksempel føl- og mentorordninger, som kan sluse indvandrere med ind på arbejdsmarkedet.

Men på lidt længere sigt er det ikke mindre vigtigt, at vi lever op til EU's Barcelona-mål for forskning og uddan-

nelse. Forskningsinvesteringerne i EU-landene skal udgøre 3 pct. af bruttonationalproduktet – heraf skal 1 pct. være offentlige investeringer. Det betyder, at Danmarks offentlige forskningsmidler skal vokse fra ca. 11 mia. kr. til ca. 16 mia. kr. inden 2010.

I 2000 lå investeringsniveauet på 0,77 pct., men det er støt dalet til 0,73 pct. i 2004. Det er mindre end vores nordiske naboer og sågar under EU gennemsnittet, der i 2003 lå på 0,75 pct. af bruttonationalproduktet. Med VK-regeringen ved roret bevæger vi os i den forkerte retning!

Forskning og uddannelse

Når jeg inddrager forskning og uddannelse, er det naturligvis, fordi uddannelse i sig selv er en genvej til integration, hvilket rapporten beskæftiger sig indgående med. Men det er også, fordi forskningen er absolut nødvendig for en økonomi som den danske. I forbindelse med indvandring og integration har det indflydelse på flere planer.

Mange af de negative økonomiske tendenser, som rapporten dokumenterer, kan føres tilbage til den indvandring af arbejdskraft, som skete i 70'erne. De indvandrede, som kom den gang, fik arbejde, og en del af dem beholdt det også, selvom konjunkturerne blev dårligere. Men de familiemedlemmer, som fulgte efter som familiesammenførte – i mange tilfælde tyrkiske kvinder – tilhører den gruppe, som ifølge rapporten, har haft allermindst succes på arbejdsmarkedet.

Danmark har desværre været dårligere end Tyskland til at integrere disse ikke-vestlige immigranter og deres efterkommere på arbejdsmarkedet. Deres beskæftigelsesgrad er højere i Tyskland end i Danmark. For hver ny årgang, der kommer til Danmark, er arbejdsmarkeds mønstret simpelthen blevet ringere. Og det skyldes altså, at dem, der er kommet senere, enten er kommet som flygtninge – en generelt lavtuddannet gruppe – eller som familiesammenførte, men meget sjældent med arbejde som mål.

Derfor er det vigtigt, at hvis vi igen får brug for udenlandsk arbejdskraft, bliver der tale om højtuddannede mennesker – både de og deres familie har langt bedre chancer for succes i det danske samfund.

For at tiltrække højtuddannede lønmodtagere – og i øvrigt også selvstændige og entreprenører, som rapporten viser, Tyskland har langt flere af blandt sine immigranter end Danmark – er der behov for et innovativt forskningsmiljø. Et forskningsmiljø, som byder på flere muligheder end i andre lande. For i øjeblikket har eksperter og ildsjæle nærmest fri adgang til lande som Canada, hvor udviklingen går stærkt, og der i øvrigt er færre sprogbarrierer. Der kan blive hård konkurrence om veluddannede immigranter om ganske få år.

Men forskningen tjener også integrationen af de indvandrere og efterkommere, som allerede er i landet, og de flygtninge og indvandrere, som uundgåeligt vil komme af andre årsager end for at søge arbejde. For hver eneste

gang, der kommer én mere af dem i hvid kittel, kommer der også flere af dem i blå kedeldragter. For hver akademiker og forsker, der ansættes, oprettes der også nye jobs på de uddannelsesstrin, som rapporten viser, at de fleste af vores indvandrere befinder sig på.

Satser vi både på forskning og uddannelse, kan vi endda sikre, at indvandrere i højere grad bliver i stand til at udfylde faglærte jobs, og jobs der kræver en mellemlang uddannelse. For rapporten viser, at Danmark halter bagefter Tyskland, når det gælder om at sikre immigranter en erhvervsrettet uddannelse. Det understreger vigtigheden af den indsats for integration på erhvervsskolerne og praktikpladser til alle unge, som Socialdemokraterne lancerede i sit finanslovsudspil. Rapporten viser også, at så mange indvandrere er ansat i ufaglærte servicejobs, så det – naturligvis sammen med den højere arbejdsløshed og den lavere starthjælp – er med til at give Danmark en social slagside af etnisk karakter.

Stærk konjunkturafhængig beskæftigelse

Der er absolut god grund til, at rapporten – og også jeg – kigger på de generelle arbejdsmarkeds-, uddannelses- og forskningstal – og også på fremtidens økonomi. For rapporten viser, at indvandreres jobchancer er ekstremt konjunkturafhængige. Udsvinget i indvandreres beskæftigelse ændres sammen med ændringer i den generelle beskæftigelse. Men udsvingene i indvandreres beskæftigelse er af en størrelsesorden, som er helt ude af proportioner med de generelle udsving.

Det er positivt i den nuværende situation, hvor vi kan komme til at mangle arbejdskraft – det tyder på, at vi med de rigtige efteruddannelsesmidler kan udnytte et eventuelt opsving til at få generationer af indvandrere ind på arbejdsmarkedet, som ellers syntes tabt på gulvet. Men det betyder også, at enhver regering – også den siddende, som har været meget tøvende – har pligt til at sikre den højest mulige beskæftigelse, for når beskæftigelsen går ned, rammes indvandlerne urimeligt hårdt.

Rapporten er imidlertid også rig på informationer, som specifikt drejer sig om indvandrere og deres livschancer. Den er rig på statistikker og tal, som viser, at vi ikke ureflekteret kan indrette vores udlændinge- og integrationspolitik efter summen af opholdstilladelser. For bag det ene tal ligger mange potentialer og problemer, som også kan måles og medregnes.

For både uddannelsesniveaut, rådighed for arbejdsmarkedet, lønniveau, risiko for at ende på offentlige ydelser og for at ende i kriminalitet dokumenteres det, at den enkeltes mulighed for at opnå eller undgå disse situationer er meget afhængig af andre vilkår. For eksempel har såkaldt "human capital" – altså de kompetencer, man har tilegnet sig – en stor betydning for chancerne for integration gennem uddannelse og arbejde. Det er positivt, fordi det er faktorer, som den enkelte kan ændre, og samfundet

kan understøtte, i modsætning til f.eks. køn, oprindelsesland og størrelsen på fødeby, som også har indflydelse på livschancerne for udlændinge.

Begrebet "human capital", som går gennem hele forskningsarbejdet, er udmærket. Man skal blot huske, at selv om det drejer sig om indvandreres personlige kompetencer, har samfundet medansvar for og stor gavn af, at indvandrere tilegner sig denne menneskelige kapital. Det nytter ikke at lægge hele ansvaret over på den enkelte udlænding.

"Social capital" spiller en stor rolle

I den sammenhæng kan jeg konstatere, at det fremgår af afsnittet om kriminalitet, at selvom "human capital" er vigtig, spiller "social capital" også en stor rolle. Med en stigende social udstødelse af indvandrere gennem den lave starthjælp, er vi selv med til at øge kriminaliteten blandt unge indvandrere. Derfor skal den lave starthjælp afskaffes – den skævvrider det Danmark, vi har kæmpet for at gøre mere lige. Den giver nogle børn langt dårligere fremtidsudsigter end andre.

Det er godt, at Rockwool Fondens forskere inddrager så mange parametre, når de vurderer chancerne for uddannelse, arbejde og en fremtid inden for lovens rammer. Ellers kan man ikke fra politisk side arbejde målrettet mod en større chancelighed.

Nogle af konklusionerne er forudsigelige: At være mand giver bedre muligheder for at få arbejde og uddannelse, når man er kommet til Danmark som udlænding. Det har Rockwool Fondens Forskningsenhed også dokumenteret tidligere. Det er en fordel at komme fra et vestligt land. Og det styrker mulighederne at opnå statsborgerskab. Selv om det sidste punkt giver mening, er det værd at kigge nærmere på, om det er selve statsborgerskabet, eller de sprog- og integrationskrav, som i dag er forbundet med det, der forbedrer chancerne.

Men andre er overraskende: Det har for eksempel indflydelse på chancerne for at få en uddannelse og et arbejde i Danmark, om man kommer fra en lille eller en stor by i hjemlandet. Det har betydning, om man er religiøs. Og det har for tyske immigranter en negativ indflydelse at være født i Tyskland, frem for at være kommet tidligt dertil.

Alt i alt er rapporten et værktøj, som vil blive brugt af politikere i fremtiden. For alle er jo enige om, at arbejdsmarkedsintegration og et uddannelsesniveau, som nærmer sig etniske danskere, er den bedste vej til integration. Men der er stor politisk uenighed om, hvordan vi når målet. Fremover kan vi kikke i endnu en solid rapport fra Rockwool Fondens Forskningsenhed og skele til vores naboland.

Oversigt over bøger publiceret fra Enhedens projekter 1992 – 2004

Det danske arbejdsmarked

Kampen mod ledigheden af Karsten Albæk, Erik Strøjer Madsen og Kurt Pedersen (førsteprisen) og Peter Jensen, Jan Beyer Schmidt-Sørensen og Nina Smith (1992),

Arbejdsløshed – 90'ernes udfordring af Troels Østergaard Sørensen (1992),

Arbejde og ledighed i 1990'erne af Gunnar Viby Mogensen med kommentarer og vurderinger af Poul Erik Pedersen, Georg Poulsen, Sven Folmer Thomsen og Finn Thorgrimson (1992),

Den faste arbejdstid er fortid af Helle Schönemann-Paul, Eszter Körmendi og Thomas Gelting (1992),

Hvornår vil vi arbejde? af Benedicte Madsen og Mette Nayberg (1992),

Geografisk mobilitet i arbejdsstyrken af Thomas Gelting (1992),

Unemployment and Flexibility on the Danish Labour Market af Gunnar Viby Mogensen (1993) og

Hvad gør vi ved arbejdsløsheden? af Bent Jensen (1993).

Den politiske troværdighed

Vi og vore politikere af Jørgen Goul Andersen, Hans Jørgen Nielsen, Niels Thomsen og Jørgen Westerståhl (1992),

Kan vi stole på politikerne? af Gunnar Viby Mogensen med bidrag af Poul Hartling, Svend Jakobsen og Erik Ib Schmidt (1992),

Solidarity or egoism? af Douglas A. Hibbs (1993),

Danes and their politicians af Gunnar Viby Mogensen (1993) og

Politikerne og dig af Bent Jensen (1993).

Arbejdsløst og velfærd

Welfare and Work Incentives. A North European Perspective redigeret af A.B. Atkinson og Gunnar Viby Mogensen med bidrag af Richard Blundell, Björn Gustafsson, Anders Klevmarken, Peder J. Pedersen og Klaus F. Zimmermann (1993),

Arbejdsløst og velfærd – en umulig cocktail? Af Gunnar Viby Mogensen med kommentarer og vurderinger af Karen Jespersen, Jes Lunde, Mogens Lykketoft og Anders Fogh Rasmussen (1993),

Hvad driver værket? Om sammenhængen mellem socialpolitik, skattelovgivning og arbejdsudbud i dagens Danmark redigeret af Gunnar Viby Mogensen med bidrag af Søren Brodersen, Lisbeth Pedersen, Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Nina Smith og med kommentarer og vurderinger af Kjell-Olof Feldt, Erik Hoffmeyer og Aase Olesen (1995),

Hvad får os til at arbejde? af Lisbeth Pedersen og Niels Ploug (1995),

Work Incentives in the Danish Welfare State. New Empirical Evidence redigeret af Gunnar Viby Mogensen med bidrag af Søren Brodersen, Lisbeth Pedersen, Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Nina Smith (1995),

Beskæftiget – ledig – på efterløn af Gunnar Viby Mogensen med bidrag af Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Nina Smith og med kommentarer og vurderinger af Carsten Koch, Lars Andersen og Richard B. Andersen (1998),

Arbejde, incitament og ledighed redigeret af Nina Smith med bidrag af Peter Jensen, Peder J. Pedersen og Søren Pedersen (1998),

Kan det betale sig at arbejde? Danskernes arbejdsudbud i 90'ernes velfærdsstat af Bent Jensen (1999),

Fra mangel på arbejde til mangel på arbejdskraft. Arbejdsliv i Danmark i det nye årtusind af Nina Smith, Peder J. Pedersen, Søren Pedersen og Marie Louise Schultz-Nielsen (2003) og

Vil der være hænder nok? Danskernes arbejdsudbud i 2000-tallets velfærdsstat af Bent Jensen (2004).

En velfærdsindikator for Danmark

Hvad fik vi ud af den økonomiske vækst? Forbrugsudviklingen i miljøpolitisk belysning af Hans E. Zeuthen og Bent Jensen (1995),

En velfærdsindikator for Danmark 1970-1990. Forbrug, miljø, husholdningsarbejde og fritid af Peter Rørmose Jensen med bidrag af Anne Berit Hallam, Jens Hauch, Elisabeth Møllgaard og Ole Gravgård Pedersen (1995),

On the Measurement of a Welfare Indicator for Denmark 1970-1990 af Peter Rørmose Jensen og Elisabeth Møllgaard (1995) og

Miljøproblemer og velfærd af Bent Jensen (1996).

I tilknytning til arbejdet med miljøindikatoren publiceredes endvidere følgende bøger med analyser af miljøspørgsmål:

Aspekter af miljøøkonomisk forskning i Danmark, udvalgte industrilande og internationale organisationer af Bent Jensen (1994),

Træk af miljødebatten i seks danske aviser fra 1870'erne til 1970'erne af Bent Jensen (1996) og

Nature as a Political Issue in the Classical Industrial Society: The Environmental Debate in the Danish Press from the 1870s to the 1970s af Bent Jensen (2000).

Borgerne og lovene

Aktuelle og potentielle modtagere af velfærdsydelse med hovedvægt på boligstøtten 1987-1992 af Hans Hansen og Marie Louise Hultin (1997),

Actual and Potential Recipients of Welfare Benefits with a Focus on Housing Benefits, 1987-1992 af Hans Hansen og Marie Louise Hultin (1997),

Borgerne og lovene af Jørgen Goul Andersen med bidrag af Hans Jørgen Nielsen og Marie Louise Hultin (1998),

Lovene og mig. Danskernes forhold til landets love af Jørgen Goul Andersen med kommentarer og vurderinger af Karen Jespersen, Jørn Henrik Petersen og Jørgen Westerstahl (1998),

Borgerne og lovene II. Danskernes forhold til landets love af Sanne Lund Clement (2001) og

Kan land med lov bygges? af Bent Jensen (2001).

Indvanderne og deres levevilkår

Indvandringen til Danmark. Internationale og nationale perspektiver af David Coleman og Eskil Wadensjö med bidrag af Bent Jensen og Søren Pedersen (1999),

Immigration to Denmark. International and national perspectives af David Coleman og Eskil Wadensjö med bidrag af Bent Jensen og Søren Pedersen (1999),

Mislykket integration? Indvandrernes møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med kommentarer og vurderinger af Marianne Jøved (2000),

Integration i Danmark omkring årtusindskiftet redigeret af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med bidrag af Olaf Ingerslev, Claus Larsen, Hans Jørgen Nielsen, Niels-Kenneth Nielsen, Søren Pedersen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö (2000),

De fremmede i dansk avisdebat fra 1870'erne til 1990'erne af Bent Jensen (2000),

The integration of non-western immigrants in a Scandinavian labour market: The Danish experience af Marie Louise Schultz-Nielsen med bidrag af Olaf Ingerslev, Claus Larsen, Gunnar Viby Mogensen, Niels-Kenneth Nielsen, Søren Pedersen, og Eskil Wadensjö (2001),

Foreigners in the Danish newspaper debate from the 1870s to the 1990s af Bent Jensen (2001),

Indvanderne og arbejdsmarkedet af Gunnar Viby Mogensen og Poul Chr. Matthiessen med bidrag af Claus Larsen, Niels-Kenneth Nielsen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö (2002),

Social Security Benefits in Denmark and Germany – with a Focus on Access Conditions for Refugees and Immigrants af Hans Hansen, Helle Cwarzko Jensen, Claus Larsen og Niels-Kenneth Nielsen (2002),

Hvordan har indvanderne det? Indvandrernes levevilkår og integration på det danske arbejdsmarked af Bent Jensen (2002),

Immigration and the public sector in Denmark af Eskil Wadensjö og Helena Orrje (2002),

Er danskerne fremmedfjendske? Udlandets syn på debatten om indvandrere 2000-2001 af Hans Jørgen Nielsen (2004) og

Migrants, Work, and the Welfare State redigeret af Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann med bidrag af Thomas Bauer, Amelie Constant, Horst Entorf, Christer Gerdes, Claus Larsen, Niels-Kenneth Nielsen, Poul Chr. Matthiessen, Marie Louise Schultz-Nielsen og Eskil Wadensjö (2004).

Forskning i den sorte sektor og GDS-arbejde

Ved siden af resultater publiceret i kapitler i andre af Enhedens bøger, især i tilknytning til forskningen i incitamentsproblemer, samt i nyhedsbreve er følgende monografier udsendt fra forskningen i den sorte sektor:

Forskning i den sorte sektor i Danmark 1980-92 af Gunnar Viby Mogensen (1994),

The Shadow Economy in Denmark 1994. Measurement and Results af Gunnar Viby Mogensen, Hans Kurt Kvist, Eszter Körmendi og Søren Pedersen (1995),

Danskernes sorte dagligdag af Bent Jensen (1995),

Skyggeøkonomien i Vesteuropa. Målinger og resultater for udvalgte lande af Søren Pedersen med bidrag af Esben Dalgaard og Gunnar Viby Mogensen (1997),

The Shadow Economy in Western Europe. Measurement and Results for Selected Countries af Søren Pedersen med bidrag af Esben Dalgaard og Gunnar Viby Mogensen (1997),

The Shadow Economy in Germany, Great Britain and Scandinavia. A measurement based on questionnaire surveys af Søren Pedersen (2003),

Danmarks uformelle økonomi. Historiske og internationale aspekter af Gunnar Viby Mogensen (2003) og

Do-It-Yourself Work in North-Western Europe. Maintenance and improvement of homes af Søren Brodersen (2003).

Rockwool Fondens Forskningsenhed. Nyhedsbrev (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i Enheden, herunder også stof af almindelig nyhedsmæssig værdi. Nyhedsbrevet er ikke ophavsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.

Ansvarshavende redaktører: Forskningschef Torben Tranæs og souschef Bent Jensen. Forskningsenhedens øvrige medarbejdere er: Forskningsassistent Duy Thanh Huynh, forsker Claus Larsen, forskningsassistent Marie Martinsen, forskningsassistent Mark Gervasini Nielsen, forsker Niels-Kenneth Nielsen, forsker Marie Louise Schultz-Nielsen, sekretær Mai-britt Sejberg og forskningsassistent Kåre Steffen Valgreen.

Evt. praktiske spørgsmål i forbindelse med nyhedsbrevet besvares af Mai-britt Sejberg på tlf. 39 17 38 32. Fax: 39 20 52 19. Adresse: Sejrøgade 11, 2100 København Ø. E-post: forskningsenheden@rff.dk. Hjemmeside: www.rff.dk
